

5 Veterinärerna

Kulturen har utvecklats i samspel med naturen, till exempel djuren, som människor hållit sig med i olika syften. Men att husdjuren blivit sjuka genom historien innebär inte att djursjukvård alltid varit föremål för regelrätt organisering och utbildning. De äldsta intressena i dylik riktning gällde hästen. Hästeläkare är också den tidigaste svenska benämningen i sammanhanget. Veterinärterminologin kom in i svenskan mot slutet av 1700-talet och härstammar från latinska uttryck för boskap, dragdjur. Alternativen djurläkekonst och djurläkare – jämför *Tierarzt* på tyska – kom senare men fick större spridning i sin tid.

Som vi ska se stabiliserades det veterinära språkbruket först senare. Samtidigt var veterinärläkarna, som de också kunde kallas, tidigt ute med en strävan efter disputation- och promotionsrätt. En grund för den relativt sett tidiga starten är veterinärmedicinens närhet till humanmedicinen, som var vetenskapligt erkänd sedan länge och hade en hemvist utanför universitetets fakulteter genom Karolinska institutet. Gränserna mellan de medicinska facken var flytande och på marginalerna gick det att röra sig mellan olika institutioner. Närheten förde med sig möjligheter men också bekymmer. Läkarna ville gärna ha ett tolkningsföreträde över hela den medicinska domänen, vilket bäddade för kamp om jurisdiktion och avgränsning av kunskapsdomäner. I detta och andra kapitel – som *Tandläkarna* och *Farmaceuterna* – ska vi se hur lätt olika frågor blev till gränstvister mellan professioner i systemet.

Men först ska vi se hur ordnandet av den utbildning som var central för ett professionellt projekt komplicerades av att det fanns flera inrättningar för veterinär undervisning i landet, en från 1700-talet i Skara och

en i Stockholm som öppnade 1821. Oklarheter om relationen mellan dem skapade bekymmer för de politiker som bestämde över statliga utbildningssatsningar. Omsider kom riksdagen att prioritera Stockholmsinrättningen, och fattade 1906 beslut om stora, tidsenligt utrustade nybyggen för den. Ur denna utbyggnad följde 1914 en omvandling till högskola, varpå strävandena efter disputationsrätt återaktualiserades. De slutade 1935 i en egen doktorsgrad.¹

Tidiga utbildningsinitiativ

En skola som öppnats i Lyon 1762 blev en modell när veterinär undervisning började organiseras över Europa. En bakgrund till institutionsbildningen var tidens utbrott av kreatursfarsoter, vilka det blev en allmän angelägenhet att söka motverka. Ett mer tidlöst statligt intresse var det militära. Hästens betydelse som dragdjur gjorde att inte bara kavalleriregementena hade behov av hovslagare och hästläkare.²

Efter tidigare initiativ som inte resulterat i mycket stödde statsmakterna 1775 inrättandet av en veterinärskola i Skara, med Peter Hernquist som ansvarig. Denne »den svenska veterinärmedicinens fader« hade studerat medicin i Uppsala och uppmärksammats av Carl von Linné, som genom Collegium medicum agerade för att skicka honom

1. En översikt över veterinärernas historia utifrån ett sociologiskt perspektiv ges i Inga Hellberg, *Studier i professionell organisation* (Göteborg, 1978); översikter ges också i *Bot för boskaps sot* (Skara, 1975); Willy Hallgren, *Svensk veterinärhistoria i ord och bilder* (Malmö, 1960). För en del biografiska och andra uppgifter har jag använt Barbro Hellgren (red.), *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, I–II, (Skara, 1999–2001) och samlingarna *Svensk veterinärhistorisk och biografisk forskning*, I & II (Solna, 1975 & 1992). Översikter över utbildningen ges i Carl Schmiterlöv, »Veterinärmedicinsk undervisning under 200 år«, i *Bot för boskaps sot*; John Vennerholm, »Efter hundra år«, i *Veterinärhögskolan hundra år* (Stockholm, 1921); Lennart Hjelm, *Lärdom på Ultuna* (Uppsala, 1986). En mer detaljerad skildring av i första hand Veterinärinrättningen i Stockholm är Hans Blomqvist, *Veterinärinrättningen i Stockholm 1821–1880* (Stockholm, 2006), som utgår från ett manuskript av Ivar Dyrendahl. Doktorsfrågan behandlas i Carl Schmiterlöv, »Om promotioner, veterinärmedicine doktorer och hedersdoktorer«, i *Svensk veterinärhistorisk och biografisk forskning*, II. För en diskussion av tendenser och möjligheter inom detta forskningsfält, som dominerats av veterinärer, se Johanna Widenberg, »Veterinärmedicinshistoria i omvandling«, *Historisk tidskrift* (2014).

2. Robert Dunlop, »Bourgelat's vision for veterinary education and the remarkable spread of the veterinary 'meme'«, *Journal of veterinary medical education* (2004); A. Mathijssen (red.), *The origins of veterinary schools in Europe – a comparative view* (Utrecht, 1997). Johanna Widenberg, *Den stora kreatursdöden* (Stockholm, 2017).

och två andra stipendiater till Frankrike för att studera *arte veterinaria*. Hemkommen fick inte Hernquist gehör för den skola i Stockholm som måhända förespeglats honom, men han blev 1773 lektor vid gymnasiet i Skara. Den undervisning han sedan organiserade anpassades till de studerandes förutsättningar och framtida utkomstmöjligheter. Utöver medicinska ämnen innefattade den såväl grundläggande läs- och skrivkunnighet som naturalhistoria, körsång och annat. Hernquist var skeptisk till kammarlärde och förberedde eleverna för en mångsysslande verksamhet. De kunde verka som både hovslagare och klockare.³

Det gjordes försök att organisera veterinär undervisning på fler håll, bland annat i Lund från 1790. Drivande var Arvid Florman, som 1801 blev professor i anatomi, kirurgi och veterinärkonst. Han hade i Köpenhamn fördjupat sig i veterinärmedicinen, som han sökte etablera trots skepsis inom universitetet. Avsaknaden av kliniker bidrog till att ge undervisningen en teoretisk inriktning. Omsider kom han till uppfattningen att det vore bättre med *en* veterinärskola, lämpligen förlagd till huvudstaden. Verksamheten i Lund avvecklades 1812.⁴

Den veterinära undervisningen i Skara bestod, även om den vacklade efter Hernquists död 1808. Den stabiliserades dock snart och från Skara kom sedan några tidiga tidskrifter, som *Journal för djurläkare, ekonomer och naturforskare* och *Magasin för weterinär-wetenskapen och landthushållningen*. Undervisningen tog sikte på djursjukvård och eleverna blev som regel väl mottagna, åtminstone i Skaraborg och närliggande län.

Annars mötte de tidiga djurläkarna ofta skepsis, något som nog kom sig av kopplingar till de hanteringar hästslaktare stod för. Veterinärerna fick förhålla sig till folkmedicinska föreställningar och kvacksalvare. Dessutom hade de att förhålla sig till den akademiska medicinen och läkarkårens representanter. Det gick ingen klar gräns mellan human- och veterinärmedicin, och på läkare låg ett ansvar att bekämpa farsoter även bland djur. Initiativ togs också för att integrera dessa grenar av medicinen.⁵

3. Henrik Sandblad, »Linneanen Peter Hernquist, medicinen och upplysningsfilosofien«, *Lychnos* (1971–72).

4. Carl Fürst, »Arvid Henrik Florman och veterinärvetenskapen samt frågan om veterinärundervisning vid Lunds universitet«, *Lunds universitets årsskrift* (1899); ett annat initiativ skildras i Ivan Christenson, *Veterinär-inrättningen i Göteborg 1823–1872* (Göteborg, 1962), kap. 3.

5. I Blomqvist, *Veterinärinrättningen*, kap. »Veterinärprofessionen«, förs en diskussion kring den länge skeptiska synen på veterinärer.

Till exempel framlades vid 1809–10 års riksdag förslag om att sprida veterinärvetenskapen. Collegium medicum utredde frågan och förordade bland annat en veterinärprofessur vid Mediko-kirurgiska institutet. Idén mötte motstånd. En medicinare vid Uppsala universitet menade att läkaren skulle förlora i aktning om han fick »uppå kallelse infinna sig för att på en gång curera Bonden och hans häst, Hustrun och kon, Barnet och grisen«. Planerna rann ut i sanden, men nya initiativ togs.⁶

EN VETERINÄRINRÄTTNING I STOCKHOLM kom till stånd efter hastiga förberedelser. Verksamheterna startade 1821 i övertagna lokaler – vid nuvarande Strandvägen – vilka var tänkta som ett provisorium. Till lärare utsågs Sven Adolf Norling, utbildad i Skara och uppmärksam av Hernquist för sin driftighet. Han kom med handplockade elever från Skarainrättningen, för vilken han kvarstod som föreståndare till 1856. I Stockholm blev han »Öfver-directeur« och förordnades som *practices professor*, en annan lärare som *theoretices professor*.

Kommittéer tillsattes för att utarbeta förslag till ett mer långsiktigt ordnande av landets veterinärväsende och -utbildning. Riksdagen prutade 1823 ned de föreslagna anslagen, men den provisoriska inrättningens fortbestånd säkrades genom att en lönestat fastställdes. Ett förbehåll var att undervisningen inte bara fick gälla »Häst-Läkare-Wetenskapen« utan skulle ta upp »Boskaps-Medicinen i allmänhet«. Somliga riksdagsmän befarade att förläggningen till huvudstaden mest skulle gagna Stockholms stad och garnison.⁷

Ett reglemente fastställdes 1824. Inrättningens huvudföremål var att bilda djurläkare, men som mångsysslande institution skulle den även bedriva sjukvård och bistå med upplysningar. Som Karolinska institutet stod den under Sundhetskollegiums styrelse. Sökande till de två professurerna skulle ha grundliga akademiska studier bakom sig, men också besitta de erfarenheter som krävdes av en veterinärlärare. »De böra deßutom, före förslagets upprättande, inför Collegium på Swenska förswara af dem sielfwe walda Theser i Veterinair-Wettenskapen, eller ock någon af dem författad Afhandling, samt hålla en publik föreläsning, på sätt som för professererna wid Carolinska Medico-Chirurgiska Institutet i Nåder stadgat blifwit.« Trycket mot institutionell likfor-

6. Citat efter *ibid.*, 30; jfr Vennerholm, »Efter hundra år«, 16.

7. Blomqvist, *Veterinärinrättningen*, 55; den närmast följande framställningen utgår från detta arbete om inte annat anges.

mighet var explicit. Bestämmelserna innebar att läkare kom att dominera bland lärarna.⁸

Elever valdes ut av direktören. Som första krav sades att de skulle ha en frisk och stark kropp – att hantera stora och sjuka djur var tungt. De tre examina som togs upp ger en bild av inriktningen på undervisningen: »Hofslagare, Esquadrons-Hofslagare, Regements Häst-Läkare eller Djur-Läkare«. De vaga bestämmelserna innebar att direktören även avgjorde när en elev var färdig.

EN KARAKTÄR AV UNDERVISNINGSSJUKHUS kom att prägla inrättningen, med vården av djur i centrum. Där fanns också en smedja, som genererade goda inkomster och därför utvidgades. Även lokalerna utvidgades. Att verksamheterna expanderade i byggnader tänkta som en provisorisk lösning innebar att inbyggda problem permanentades. De förstärktes av fortgående nedslitning i kombination med bristande underhåll. Lärarkåren utvidgades också, bland annat med en tredje professor. Bortsett från direktören och instruktionssmeden var lärarna i första hand akademiskt bildade.

Eleverna hade varierande förutsättningar vad gällde ålder, förkunskaper och praktiska erfarenheter. Till en början var examinationsfrekvensen mycket låg, samtidigt som ordningsproblemen var stora. Efter hand fick de studerande mer lika kvalifikationer och fler blev färdiga. Först blev de flesta hovslagare eller hästläkare inom krigsmakten, men sedan blev allt fler djurläkare. Från 1830 fanns ett system med statliga länsdjurläkare, för vilka krävdes djurläkarexamen.

Över Veterinärinrättningen i Stockholm vakade en patriarkal direktör, som oupphörligt verkade för att få verksamheterna att gå runt. Sven Adolf Norling var mer inriktad på service åt avnämare än utbildning. Från 1830-talet slutade han hålla föreläsningar och skötte all undervisning genom kliniska demonstrationer. Samtidigt kvarstod han alltså som föreståndare för Skarainrättningen.

Relationen mellan de båda institutionerna blev föremål för många utredningar och förslag, vilka som regel ledde till föga. Dragkampen mellan Stockholm och Skara innebar en låsning som blev bestämmande fram till åren runt 1880. Politikerna hade inte någon klar uppfattning om vad de ville med veterinärundervisningen, samtidigt som dess beroende av statligt stöd växte när inrättningarna rörde sig från mångsyss-

8. Ibid., bil. 1.

lande och delvis självfinansierande sjukvårdsinrättningar till mer renodlade utbildningsanstalter.

Reforminitiativ och intresseformering

Inom veterinärleden kom omsider kritik av sakernas tillstånd vid Stockholmsinrättningen. Elever vände sig under 1840-talet mot stalltjänstgöringen, vilken kom sig av inriktningen på sjukvård – men också av tanken att ett praktiskt handhavande av djur var grunden för den specifika kunskap som utmärkte veterinären. Utvecklingen i andra länder kunde framstå som alternativ till den inhemska ordningen.

Den tidigare eleven Carl Leonard Dannström, som hade avlagt djurläkarexamen 1842 och även studerat i Berlin, publicerade 1847 broschyren *Kan Veterinär-inrättningen i Stockholm organiseras på ett ändamålsenligare sätt utan ökade statsanslag?*. Inledningsvis förklarade han att det växande välståndet i många länder kom sig av förbättringar av boskapsskötseln, vilka haft en grund i veterinärkunskaper som bröt rutinens bud. Även Sverige borde ordna sitt veterinärväsende bättre. Tyskland gav exempel på reformer som innebar att »den ensidigt, ja, ofta mera till skada än gagn uppdragne empiristen får träda tillbaka och lemna väg för den med theoretisk insigt i naturstudiets sanningar begåfvade Veterinären«. Ett problem i Sverige var att så mycket av studietiden ägnades åt »de gröfsta Stalldrängsgöromål«, som kunde bli så omfattande att eleven »försoffad glömde sin blifvande ädlare bestämmelse«. Dannström gav konkreta förslag på bättre organisering av undervisningen.⁹

Efter påstötningar från Sundhetskollegium tillsatte Kungl. Maj:t en kommitté. I sitt betänkande från 1851 föreslog den två läroanstalter med egna direktioner, högre löner för lärarna och tydligare reglering av deras skyldigheter, liksom en betydligt mer reglerad undervisning. Riksdagen accepterade 1854 och provisoriska reglementen utfärdades för Stockholm och Skara.¹⁰

De nya direktionerna var kritiska till den sjuttioårige Norlings önskan att kvarstå som föreståndare för båda inrättningarna. Han fick åter-

9. Carl Leonard Dannström, *Kan Veterinär-inrättningen i Stockholm organiseras på ett ändamålsenligare sätt utan ökade statsanslag?* (Stockholm, 1847), 4, 17f.

10. Blomqvist, *Veterinärinrättningen*, kap. »Utbildningen formaliseras«, tecknar den senare utvecklingen; mycket material finns samlat i RAiS Ecklesiastikdepartementet, konseljakt 20/7 1855 nr 3.

gå till Skara sedan han sagts upp i Stockholm, där det blev viss oro och omsättning bland lärarna. Norlings farhågor för akademisering besannades i så måtto att det inte dröjde länge innan alla lärare utom smeden saknade veterinär utbildning. Att undervisningen omorganiserades tämligen radikalt innebar inte att riksdagen ville göra något radikalt åt den lokalfråga som skapade problem.

När ett definitivt reglemente skulle fastställas vände sig Kungl. Maj:t till Sundhetskollegium, som vände sig till Stockholmsinrättningens direktion, som vände sig lärarna. De utarbetade ett på sitt sätt radikalt förslag, i vilket professorernas inflytande växte i förhållande till direktionens. Inrättningen skulle benämnas institut och den skulle inte bara vara en utbildnings- utan även en forskningsanstalt, liksom högsta vetenskapliga instans för veterinärväsendet. Av särskilt intresse i vårt sammanhang är lärarnas förslag 1859 om en doktorsgrad.¹¹

För erhållande af Veterinär-Doctors grad erfordras: Att hafwa tjenstgjort som practiserande Djurläkare minst 2ne år; att hafwa utgifwit och å Institutets Lärosal offentligen förswarat en afhandling öfwer ett till Veterinärfacket hörande Vetenskapligt ämne, och såwäl för författandet, som förswaret blifwit godkänd. Veterinär Doctors-Diplom utfärdas af institutets Lärare utan annan afgift än den för Charta sigillata.

Direktionen utarbetade ett eget förslag, som man konstaterade avvek från lärarnas. Deras tanke på en doktorsgrad förbigicks med tystnad. Nya stadgar fastställde 1859. Vi ska återkomma till dem strax och noterar här bara att de innebar uppstramningar.

FÖRUTSÄTTNINGARNA UTANFÖR VETERINÄRLEDEN hade också börjat ändras mot mitten av seklet. Skiftesreformerna bidrog till förändringar inom lantbruket som innebar att animalieproduktionens betydelse steg relativt sett. Boskapsskötseln växte i omfattning och böndernas tidigare ointresse gled över i ett engagemang för ett ordnat veterinärväsende. Önskan kom till uttryck i ett uttalande vid Nionde allmänna lantbruksmötet 1860, vars styrelse utarbetade en skrivelse till Kungl.

11. RAiT Sundhetskollegium, Övriga ämnesordnade handlingar, F5:4, lärarna 5/3 1859, direktionen 27/4 1859; jfr Blomqvist, *Veterinärinrättningen*, 134.

Maj:t. Önskemål om fler djurläkare och förbättrad undervisning ventilerades även i riksdagen av bönder och andra. En kommitté tillsattes.¹²

I ett betänkande föreslog kommittén 1865 en utbyggnad av veterinärväsendet i syfte att möta landets behov och tidens fordringar. Till ordningen med länsdjurläkare önskade man ett system med statliga distriktsveterinärläkare. För överinseendet tänkte man sig en veterinärstyrelse, skild från Sundhetskollegium och ställd under Civildepartementet.¹³

Utbildningen var avgörande för denna utbyggnad och uppräckning. Kommittén menade att det vore bäst om inrättningen i Skara kunde uppgå i huvudstadens, men om det var ogörligt borde resurserna koncentreras till Stockholm. Inrättningen där kunde då ges bättre förutsättningar och få namnet Veterinärinstitutet, i linje med Teknologiska institutet och Skogsinstitutet. Man föreslog ett ambitiöst byggnadsprogram, liksom fler och bättre betalda lärare.

Det mesta av vad kommittén föreslagit försvann i den proposition som kom 1867 – till den första riksdagen enligt det nya systemet med två kamrar i stället för fyra ständer. Kungl. Maj:t klargjorde att statens ansvar gällde ordnandet av undervisningsanstalter jämte avlöning av krigsmaktens veterinärer och länsveterinärerna. Att städsla veterinärer i den privata näringens tjänst var en enskild eller möjligen kommunal angelägenhet. Vidare förklarades att det inte var aktuellt att avveckla inrättningen i Skara, där staten hade fördelar av donationen efter Peter Hernquist. Nedprutade förslag om anslag till lärare och byggnader lades dock fram.¹⁴

Dessutom kommenterades utifrån betänkandet frågor om ordnandet av undervisningen, som att de oklara kraven på de inträdessökandes allmänna och särskilda bildning skapade problem. Stadgans ord gjorde att man inte kunde vara säker på att eleverna »förut vunnit tillräcklig humanistisk bildning för att bereda dem en mera aktad samhällsställning och erforderliga insigter särskildt i de kunskapsgränar, som utgjorde det veterinära studiets underlag«.¹⁵

12. Carl Johan Lindeberg (red.), *Berättelse öfver förhandlingarne vid nionde Allmänna svenska landtbruksmötet i Göteborg 1860* (Göteborg, 1861), 165f.

13. *Underdånigt betänkande angående ordnandet af veterinärväsendet, jemte dithörande förslag till instruktioner och stadgar m.m.* (Stockholm, 1865).

14. RD 1867: proposition nr 16.

15. *Ibid.*, 23; jfr 26 och *Underdånigt betänkande angående ordnandet af veterinärväsendet*, 40.

Som vi ser hörde till de särskilda utbildningsfrågorna mer allmänna bildningsfrågor, som i sin tur stod i relation till frågor om social status.

NYA STADGAR FÖR STOCKHOLMSINRÄTTNINGEN blev det påtagligaste resultatet av utredningsarbetet i och med att bygganslagen försvann i riksdagsbehandlingen. Jag ska presentera stadgarna av år 1867 under viss jämförelse med dem från 1859 i syfte att åskådliggöra den utvecklingsbana institutionen slagit in på.¹⁶

Inrättningen bytte 1867 namn till Veterinärinstitutet, med uppgift »att såsom fullständig läroanstalt bilda skickliga Veterinärer och Hofslagare«. Detta innebar en renodling jämfört med den tidigare stadgan; i den nya fick djurskötseln ett eget avsnitt i slutet i stället för att omtalas i portalparagrafen. Institutionen styrdes alltså av en direktion. Kungl. Maj:t utsåg de fem ledamöter till vilka hörde föredraganden av veterinärärenden i Sundhetskolegium, men det vetenskapliga överinseende kollegium haft avvecklades. Direktionen föreslog till Kungl. Maj:t en av de fyra professorerna som föreståndare, en benämning som redan 1859 hade ersatt den äldre direktör.

Lärarkollegiet som institution reglerades 1867; redan tidigare hade de enskilda lärarnas skyldigheter preciserats. Kollegiet bestod av de ordinarie lärarna. Det hade att vårda »Institutets vetenskapliga angelägenheter« och att till direktionen inkomma med förslag om undervisningens ordnande och annat. För behörighet till professorstjänst fordrades både examen som berättigade till universitetsstudier och veterinärexamen. Sökande skulle äga nödiga kunskaper och skicklighet samt hålla två provföreläsningar och avlägga ett praktiskt prov. Utifrån dessa bedömningsunderlag fick kollegiet till direktionen avge ett utlåtande om de sökande och rangordna dem. Efter direktionens förslag utnämnde Kungl. Maj:t de lärare vilka vi sett från start benämndes professorer.

Då den äldre stadgan inte krävt att lärarna skulle ha veterinärexamen markerade de nya bestämmelserna gränsen mot icke-veterinärer. De innebar också en maktförskjutning från Sundhetskolegium till det nya Veterinärinstitutet och där till kollegiets bedömningar.

En annan nyordning var behörighetskravet: »att hafva aflagt sådan examen, som berättigar till inskrifning såsom studerande vid Universitetet«. På denna punkt var de tidigare formuleringarna – »nödiga skolkunskaper« – mindre precisa, men å andra sidan fanns då en inträ-

16. SFS (1859), nr 49; (1867), nr 35.

desexamen, vilken avskaffades 1867. Kravet på studentexamen för veterinärstudier skulle visa sig medföra svårigheter med elevrekryteringen. Utbildningen var uppdelad i fyra årsklasser – den reella studietiden var som regel längre – med provningar för uppflyttning. Till undervisningen hörde hjälpmedel som påminner om dem vi mött i *Kirurgerna*, som anatomisal jämte anatomiskt museum, kemiskt laboratorium, botanisk trädgård, samlingar av kirurgiska instrument och bandager. Man laborerade även med tre kliniker.

Granskningen av stadgorna från 1859 och 1867 indikerar en rörelseriktning som låg i tiden. Den kan jämföras med banan för Karolinska institutet, som 1861 också fick en ny stadga. Avgångsexamen från läroverket som behörighetskrav infördes vid universiteten 1864. Det nya Veterinärinstitutet jämfördes med andra institutioner i utbildningssystemet och gjordes mer likt dem till sina former.

Vi ska även notera att veterinär som yrkesbeteckning inte var någon självklarhet. Att språkbruket vacklade understryks av en kommentar i betänkandet från 1865. Efter referat av tidigare utlåtanden, vilka växlat mellan benämningarna djurläkare respektive veterinärläkare, förklarade kommittén att¹⁷

den sednare af dessa benämningar så för civila som militära veterinärer, må dess hellre begagnas som namnet Veterinär vunnit burskap i de flesta språk och jemväl i vårt eget börjat blifva mera allmänt än den ursprungligen svenska benämningen. Det är på sådan grund, som Kommitterade i det följande vilja begagna – likasom till begagnande i underdånighet föreslå – ordet Veterinär i stället för benämningen Djurläkare.

Intressant är att kommittén sedan själv talade om »civil-veterinärläkare». Måhända var man influerad av benämningen civilingenjör, som markerade en gräns mot yrkets militära förankring. Samtidigt förmedlade lantbruksinstitutet i Ultuna och Alnarp undervisning i vad som benämndes boskapsskötsel och »veterinär», inte som en yrkesbeteckning utan som ett substantiverat adjektiv, med -medicin eller -konst som underförstått efterled.¹⁸

17. *Underdånigt betänkande angående ordnandet af veterinärväsendet*, 21.

18. Hugo Winberg, *Landtbruks- och mejeriinstitutet vid Alnarp samt Alnarps egendom under tiden 1862–1912* (Göteborg, 1913) 48ff; Per-Olof Niléhn, »Veterinärer på Alnarp»,

SVENSKA VETERINÄRLÄKAREFÖRENINGEN rymde i sitt namn den terminologiska spänningen. Den bildades 1861, efter samma lantbruksmöte som tagit de initiativ som ledde till en utredning av utbildningen. Föreningen skulle befordra den vetenskapliga livaktigheten och kårens intressen, till samhällets och enskildas gagn, genom att vara ett föreningsband mellan utbildade veterinärer. En mängd dotterföreningar bildades på geografisk grund, med Göteborgs veterinärläkareförening och Örebro läns veterinärförening som de första. Specialföreningar tillkom på andra grunder. Länsveterinärföreningen bildades 1894, sedan länsdjurläkarna underställts förste provinsialläkarna. Tre år senare bildades Fältveterinärsällskapet. Den militära förankringen var omfattande och den lokala växte – Distriktsveterinärföreningen tillkom 1909, men först 1933 kom ett beslut om statliga distriktsveterinärer. Sällskapet för veterinärmedicinsk forskning bildades 1936, året efter införandet av en doktorsgrad för veterinärer.¹⁹

Men frågor om veterinärernas kunskapsbildning togs långt tidigare upp av Veterinärläkareföreningen. Viktiga fora var möten, då spörsmål kunde diskuteras och nya kunskaper kommuniceras genom föredrag. För dem som inte hade möjlighet att närvara personligen fanns ett annat forum i form av en tidskrift som blev föreningsorgan och fick statligt stöd. De återkommande namnbytena antyder initial vacklan, men också en rörelseriktning. Den första versionen, *Tidskrift för veterinärer, hästvänner och landthushållare*, existerade bara 1861–63. *Svensk veterinärtidskrift* från 1896 förblev stabil i ett halvsekel. I tidskrifterna dryftades engagerat praktiska och principiella frågor av intresse för kåren. Till exempel tog föreningen 1873 upp en besvärlig fråga till diskussion: »Behöfver Sverige tvenne läroverk för utbildande af veterinärer?»²⁰

Vi konstaterar att veterinärerna, vilka skapat ett nätverk av organisa-

i *Svensk veterinärhistorisk och biografisk forskning*, II; Herman Juhlin Dannfelt, »Bidrag till Ultuna landtbruksinstituts historia 1848–1898«, i *Ultuna landtbruksinstitut 1848–1898* (Uppsala, 1899), 41ff.

19. Karl Vide, *Svenska Veterinärläkareföreningens historia 1860 6/10 1935* (Stockholm, 1935), som bygger på Hjalmar Dahlström, »Svenska Veterinärläkareföreningens historia 1860–1910«, *Svensk veterinärtidskrift* (1912), 330–369; en senare historik är Lars-Erik Appelgren m.fl. (red.), *Veterinär – yrke i förvandling* (Stockholm, 2010). *Distriktsveterinärlönesakkunnigas utredning och förslag beträffande ordnandet av distriktsveterinärernas anställnings- och avlöningsförhållanden*, SOU 1930:18; RD 1933: proposition nr 153. Bengt Hurvell, »Sällskapet för veterinärmedicinsk forskning – en bildning i tiden«, i *Svensk veterinärhistorisk och biografisk forskning*, II.

20. *Tidskrift för veterinärmedicin och husdjursskötsel* (1873), 135–141; 229ff.

tioner som höll möten liksom en rikstäckande centralförening som gav ut en tongivande facktidskrift, upprätthöll verkningsfulla plattformar för att forma en yrkeskår. De bildade en profession i sociologisk mening.

Lärarna vid Stockholmsinrättningen dominerade från start Veterinärläkareföreningen. De satte fokus på den kunskapsbildning som var central för kårformeringen. Detta innebar inte att den vetenskapliga livaktigheten var hög eller lätt att höja. Redan 1862 utlystes en prissumma för en »utmärkt praktisk och vetenskaplig avhandling i något veterinärt ämne«. Det visade sig lika svårt att få in tävlingsskrifter som att finna insända skrifter värda pris. De utexaminerade veterinärerna blev så upptagna av praktiken att de inte hade tid för vetenskapligt arbete.²¹

En anledning till att professorerna i Stockholm knappast heller ägande sig åt forskning var det tillstånd av långsamt men obevekligt framskridande förfall som Veterinärinstitutets lokaler befann sig i. Att statsmakterna skjutit problemen framför sig berodde inte bara på allmän sparsamhet. Byggfrågan får ses i relation till vidare spörsmål och sammanhang. Hur många veterinära läroanstalter behövde riket? Om det skulle finnas två, hur borde då relationen mellan dem se ut? Så länge avgöranden inte tagits i principfrågorna var riksdagen benägen att för *båda* läroanstalterna avvakta med beslut om praktiska ting som lokaler, utrustning, lärare. Veterinärläkareföreningen förklarade gång på gång att det bara behövdes ett veterinärläroverk och att det måste ligga i huvudstaden. Dragkampen mellan Stockholm och Skara hårdnade.

Fortsatta reformsträvanden och stridigheter

I en proposition till 1873 års riksdag föreslog ecklesiastikministern, den gamle Skaradjäknen Gunnar Wennerberg, att Skarainrättningen skulle utvidgas till »ett fullständigt veterinärläroverk«. Detta skulle medföra en stimulerande tävlan på samma gång som det i Skaraborg fanns goda möjligheter att studera boskapssjukdomar. Samtidigt föreslog han nybyggen åt Stockholmsinstitutet på en ny tomt, nära dagens Karlaplan. Kostnaderna skulle nedbringas genom försäljning av tomten vid den utbyggda Strandgatan, dagens Strandvägen.²²

I kamrarna blev det debatt med stora motsättningar och alternativa infallsvinklar. Någon menade att veterinärundervisningen rörde lant-

21. Vide, *Svenska Veterinärläkareföreningens historia*, 20f.

22. RD 1873: proposition nr 1, bil. 7, 26–33, 42–46 (citatet: 33).

bruket och därför borde förläggas till lantbruksinstitutet i Ultuna. Relationen mellan Stockholm och Skara kunde liknas vid den mellan teori och praktik. Det hela slutade med att samtliga förslag blev nedröstade.²³

Följande år kom en ny proposition i frågekomplexet, liksom flera motioner med alternativa lösningar.²⁴

EN ANONYM BROSCHYR, *Om veterinär-undervisningens ordnande i vårt land*, spreds till riksdagsmännen inför deras avgörande. I en första del återgav den hur man vid en tysk djurläkarekongress debatterat frågan om inte de veterinära läroanstalterna borde knytas till universitetet. Förespråkare kontrasterade hur det var förr, då de praktikorienterade anstalterna inrättades och stalltjänst ingick i undervisningen, mot de krav samtidens utveckling ställde. Dagens veterinärer fordrade vetenskaplig bildning. »Dit medici med sin vetenskap kommit, dit vilja också vi«. Dessutom fordrades mer av allmän bildning för att veterinären på sin ort skulle bli jämbördig med lantdomaren och lantrådet. Lösningen var koppling till universitetet. Där fanns vetenskaplig livaktighet och »full lärofrihet«, där kunde lärare utbildas, något veterinärskolorna visat sig oförmögna att göra.²⁵

Men den tyska kongressen rymde även skeptiska röster. De förklarade att man måste utgå från insikten att »djurläkareståndet icke ensamt kan höja sig genom theoretiska raisonnements och genom bildning; till befordrande och lyftning af veterinärfacket fordras äfven en egen praktisk förmåga hos djurläkaren. Om förmågan i praxis brister, så sjunker läkaren i publikens ögon!« Som lärare drev de vetenskapliga specialisterna gärna sina ämnen *in extremum*, men veterinärskolorna skulle inte bilda lärare utan djurläkare, och att »utbilda ögat« var då avgörande. »Om någon icke har insigt i praxis, kan han icke dana djurläkare, som äro praktiska.« Kritiker vände sig mot de förslag som syftade till att höja veterinärerna, men som kunde göra dem opraktiska och underminera kårens förankring utåt. Men majoriteten var för universitetsanknytning.²⁶

23. RD 1873: Statsutskottet utlåtande nr 10, 15f, 23ff; FK protokoll nr 3, 3–34, 423f; AK protokoll nr 3, 415–453.

24. RD 1874: proposition nr 1, bil. 7a, 42ff, 71ff; AK motion nr 121, nr 173, nr 177.

25. *Om veterinär-undervisningens ordnande i vårt land* (Lund, 1874), 4, 16; om författarattribueringen, se Fürst, »Arvid Henrik Florman«, 55.

26. *Om veterinär-undervisningens ordnande*, 6ff. Om vikten av att utbilda en speciell blick, jfr Eugene Ferguson, *Engineering and the mind's eye* (Cambridge, Mass., 1992).

I broschyrens andra del diskuterade dess svenske utgivare om inte de sakkunniga tyskarnas uppfattning var giltig även i Sverige. Han kontrasterade den praktiska rutin som dominerat förr mot samtidens krav på vetenskaplig bildning, som bäst tillgodosågs vid ett universitet. En universitetskoppling vore stimulerande för veterinärundervisningen, i synnerhet i Lund med dess närhet till intensivt lantbruk. En sådan lösning vore även ekonomiskt fördelaktig i jämförelse med att bygga dyra lokaler för det gamla Veterinärinstitutet. Vidare skulle anknätningen stimulera universitetet och gagna lantbruket, vars positiva utveckling under senare tid främst var »en följd af klarare insigt i och tillämpning af de naturlagar, som äro gällande för all växt- och djurproduktion«. ²⁷

Bakom broschyren stod en Lundaprofessor i zoologi, Fredrik Wahlgren, som ägnat sig åt jämförande anatomi och varit verksam vid Veterinärinrättningen i Stockholm och Karolinska institutet. Den bemöttes av en annan broschyr, som utgick från Veterinärinstitutet: *Om förslaget att förlägga veterinärundervisningen till universiteten i Upsala och Lund*.

I den konstaterades att en utbildning av veterinärer vid universitetet, där lärarna var fria att utlägga sina ämnen i deras fulla vidd, skulle medföra en förlängning av studietiden som blev kostsam för både staten och lärjungarna. »Det är derföre som vid veterinärinstitutet, likasom vid tillämpningsskolor i allmänhet inom vårt land, kursläsning är anbefalld och hvarigenom man noga kan inskränka undervisningen till det mått, som för den praktiserande veterinären är behöfligt samt för att han vidare på egen hand skall kunna utbilda sig.» I huvudstaden fanns dessutom möjligheter till stimulerande kontakter med andra vetenskapliga inrättningar. Man kritiserade argumenten för en universitetsförläggning och förklarade att den relevanta frågan i stället var institutets byggnadsfråga, som hölls svävande av den orealistiska idén att Sverige skulle ha behov av *två* veterinärläroverk. ²⁸

Vi ser att bristen på politiska beslut medförde att alla lösningar hölls öppna. Till exempel kunde akademiker 1874 agera för inkorporering av en praktikerutbildning som den veterinära i universitetsorganisationen. I riksdagen blev det återigen utdragen debatt om alla framkastade alter-

27. *Om veterinär-undervisningens ordnande*, 30.

28. *Om förslaget att förlägga veterinärundervisningen till universiteten i Upsala och Lund* (Stockholm, 1874), 6.

nativ, men inga principbeslut. Dock tillsattes ännu en kommitté för att utreda frågan.²⁹

I DET BETÄNKANDE som kom 1875 förklarades att bristen på veterinärer torde bero på den låga lönen och samhällsställningen i relation till den långa utbildningen. Man ville inte tro att minskningen i antalet sökande bara berodde på införandet av studentexamen som behörighetskrav. Lösningen vore att förbättra förhållandena för veterinärer i statens tjänst. Samtidigt fanns ett behov av veterinärer som inte var så teoretiskt skolade, men praktiskt dugliga. De kunde tillhandahålla en billigare djursjukvård och utgöra ett alternativ till de »qvacksalvare« allmänheten i stället vände sig till.³⁰

Utifrån denna problemförståelse föreslog kommittén att *båda* läroanstalterna skulle behållas, men att de skulle differentieras. I Stockholm skulle »första klassens veterinärer« utbildas, på de grunder som redan gällde men i nya lokaler. Skara skulle arbeta med lägre inträdesfordringar och en kortare kurs. Man skulle utbilda »andra klassens veterinärer« för den enskilda praktiken, men inte för tjänst i staten. I ett särskilt yttrande förklarade Sundhetskollegium att det skulle leda till stridigheter att laborera med olika kompetensvillkor inom samma yrke, varvid man jämförde med de olika medicinska examina som gav skiftande behörigheter.³¹

I RIKSDAGEN kom 1875 en proposition som i princip anslöt sig till betänkandet. Statsutskottet yrkade avslag på förslagen som rörde utbildningsanstalterna: med bara 16 elever vid Veterinärinstitutet fanns inget behov av utbyggnad. I kamrarna blev det åter utdragen debatt – där »s.k. billiga veterinärer« kontrasterades mot »de bildade veterinärerna« – men efter gemensam omröstning accepterade riksdagen till slut propositionen. Veterinärinstitutet skulle få nybyggen, Skarainrättningen skulle bestå.³²

Det kan tyckas som om detta beslut borde ha avslutat den segslitna

29. RD 1874: Statsutskottet utlåtande nr 20a, 55ff; FK protokoll nr 2, 461–470; AK protokoll nr 3, 510–528.

30. *Underdånigt betänkande och förslag angående veterinärväsendets ordnande* (Stockholm, 1875), 26.

31. Ibid. jämte bil. med Sundhetskollegiums utlåtande.

32. RD 1875: proposition nr 40; AK motion nr 171, nr 172; Statsutskottet utlåtande nr 69; FK protokoll nr 32, 1–31; AK protokoll nr 42, 1–66 (citaten: 31); nr 47, 9ff.

kontroversen. Men det höjda anslaget till Skara beviljades inte på ordinarie utan på extra stat, varför inrättningens framtid förblev osäker i och med att anslaget då fick omprövas av följande riksdag. Olika aspekter av frågan utreddes, och i valet mellan utveckling eller avveckling kom skiljaktiga svar från Skara och Stockholm. Tio år senare kom förslag om en ombildning av Skarainrättningen till hovslagarskola. Statsutskottet menade 1886 att det fanns behov av de praktiska veterinärer som utbildades där, men kunde tänka sig en kohandel. Skara kunde omorganiseras om kraven i Stockholm justerades: »de nu bestämda fordringarna på humanistisk bildning för inträde vid institutet i Stockholm skulle kunna sänkas«. Man beslutade avveckla veterinärutbildningen i Skara, och att sänkning av behörighetskraven i Stockholm skulle övervägas.³³

Sammanfattningsvis konstaterar vi att de institutionella ordningarna i Stockholm och Skara präglades av en spårbundenhet som gjorde dem trögföränderliga. Dessutom var det trögt att förändra den relation mellan läroanstalterna som var en brännpunkt för mer eller mindre förlande motsättningar i veterinärleden. Relationen kunde tolkas genom kategorier som högre och lägre, praktisk och opraktisk. Den kunde även förstås i termer av första och andra klassens veterinärer, med utbildningar och verksamhetsområden som separerades. Studentexamen var ett inslag i organisationen som avgjorde hur gränser skulle dras, vem som skulle placeras högre respektive lägre.

I riksdagen, med dess representation av vidare intressen, gillade inte alla kravet på studentexamen och driften mot akademisering. Samtidigt har vi noterat hur starkt trycket mot akademisk likformighet var, och hur det kom till uttryck i en inkorporering av universitetslika organisationselement i institutet.

Förändringstryck av fler slag kunde byggas upp utanför institutionens väggar. I det följande ska vi se hur olika tryck kom att bidra till en genomgripande omvandling av Veterinärinstitutet: 1908 tillkom marginalinstitutionen Statens veterinärbakteriologiska anstalt; riksdagen beslutade 1906 om nya nybyggen som invigdes 1912; sedan klubbades en ny stat med fler lärare 1914; samma år kom en stadga som gjorde institutet till en högskola. Dessa olika beslutsprocesser pågick parallellt och påverkade varandra, vilket gör skeendet sammansatt. Det blir

33. RD 1885: proposition nr 1:8, 63–78; Statsutskottet utlåtande nr 14, 117–136. RD 1886: AK motion nr 106; Statsutskottet utlåtande nr 12, 21ff; FK protokoll nr 31, 16–53; AK protokoll nr 44, 40–47; nr 45, 1–12.

inte mindre komplicerat av att processerna blev till kontroverser i och med att de inbegrep intressenter med motstridiga perspektiv. Dessutom interfolierades de av återkommande propåer om disputationsrätt. I de närmast följande avsnitten ska jag skildra detta skeende, och då för överblickens skull hålla isär trådar som i praktiken var sammanflätade.

Nya verksamheter och institutionella ramar

Det nya Veterinärinstitutet, vars nybyggen låg på en tomt vid Karlavägen, invigdes 1880 av Oscar II. Direktionens ordförande, generalmajoren greve Carl Björnstjerna, höll ett tal om hur undervisningen utvecklats. Han framhöll kravet på studentexamen som ett stort steg framåt: »I och med detta erkändes veterinärvetenskapen vara jembördig med andra vetenskaper, och dess idkare berättigade till det anseende, som verklig bildning alltid bör betinga.»³⁴

Institutet expanderade sedan sakta. Bland annat byggde man till en operationssal med hjälp av en donation. Under 1890-talet tillkom en extra lärare i kontrollen av kött och mjölk. Omsider inrättades en professur i histologi, patologisk anatomi och bakteriologi. Vittfamnande kombinationstjänster av detta slag blev ifrågasatta då de inte befordrade fördjupning. När verksamheterna förändrades kom önskemål om justeringar av läroanstaltens stat och stadga.

Lärarkollegiet utarbetade 1897 ett förslag till revision av stadgans befordringsbestämmelser. Sedan de fastställdes 1867 hade de veterinära vetenskaperna utvecklats starkt, förklarade man. I exempelvis Tyskland och Österrike hade veterinärinrättningarna omvandlats till högskolor, där lärarna framträdde som »vetenskapliga forskare, jemnställda med lärarne vid Universiteten«. Den läroanstalt som fanns i Sverige var närmast organiserad som en högskola. Av dess lärare borde därför fordras en förmåga att genomföra försök och komma fram till en självständig vetenskaplig uppfattning, även om de var upptagna av undervisning och saknade tillgång till många hjälpmedel för forskning. Men sökandes kvalifikationer i detta avseende var svåra att bedöma till följd av stadgar-
nas brist på precisering.³⁵

34. »Kongl. Veterinär-institutet i Stockholm«, *Tidskrift för veterinärer och landthushållare* (1880), 190; presentationer i John Vennerholm, *Det nya Veterinärinstitutet* (Stockholm, 1912), 26–36, och densamme, »Efter hundra år«, 22–28.

35. Materialet till detta ärende finns samlat i RAiS Ecklesiastikdepartementet,

För att säkerställa skickligheten hos lärarna ville kollegiet därför införa ett krav som samtidigt skulle befordra den vetenskapliga aktiviteten: »Att hafva på svenska språket skrivit och offentligen försvarat en disputationafhandling öfver ämne, som hörer till det sökta embetets läroområde.«

Kollegiets förslag till förordningstext knöt an till KI:s stadgar från 1886, som i sin tur knöt an till 1876 års universitetsstatuter, och övertog deras sakkunniginstitution. För kliniskt orienterade professurer skulle särskild vikt läggas vid praktisk veterinärverksamhet. Till kollegiets bedömning av sökande och sakkunnigunderlag skulle fogas ett uttalande från direktionen – i de gällande stadgarna var det i stället direktionen som kom med förslag till Kungl. Maj:t och kollegiets yttrande som var en bilaga.

Inom direktionen uppstod diskussion. Majoriteten tillstyrkte lärarnas förslag. Mot detta reserverade sig en minoritet, till vilken hörde ordföranden, generalmajoren och tidigare utrikesministern Oscar Björnstjerna. Reservanterna höll före att de föreslagna förändringarna skulle försinka återbesättandet av lärarplatser, liksom att de »obehörigen inskränker Direktionens och utvidgar Lärarekollegiets befogenhet«. Men det föråldrade reglementet borde ses över.

När Veterinärinstitutets förslag gick på remiss förklarade KI:s lärarkollegium att veterinärvetenskaperna låg nära medicinen och hade bidragit till bland annat den patologiska anatomin och bakteriologin. Med sådana framsteg måste nya krav ställas på deras målsmän. Därför var det synnerligen önskvärt att Veterinärinstitutets befodringsordning ändrades. Universitetskanslern instämde, liksom Medicinalstyrelsen.

I vår större historia var detta en originell respons – alla tillfrågade instanser tillstyrkte införandet av disputationsprov. Men det rörde sig alltså om ett prov för potentiella lärare, inte en doktorsgrad. Kungl. Maj:t höll med om att reglementet behövde revideras, men ville inte gå in på partiella reformer. Veterinärinstitutet anmodades 1898 att se över stadgarna i sin helhet.³⁶

ETT FÖRSLAG TILL REVIDERAD STADGA kom 1899 från lärarkollegiet. En inledande ändamålsparagraf talade om »undervisning och forskning«. Bestämmelserna kring disputationsavhandling och tjänste-

konseljakt 10/6 1898 nr 41.

36. RAiS Ecklesiastikdepartementet, statsrådsprotokoll 10/6 1898 nr 41.

tillsättning återkom. Vi kan även notera att föreståndare skulle ersättas av rektor och att rektor skulle vara självskriven i direktionen, inte bara föredragande. Dess ledamöter skulle utses på nya vis för att höja sakkunskapen. I en motivering förklarade kollegiet att man i mycket följt KI:s stadgar. Samtidigt gjorde uppgiften att förmedla en speciell fackutbildning att man i stället för »de fria studierna« behållit en ordning med bestämda kurser, obligatorisk närvaro och klassuppflyttningar i avsikt att hålla studietiden kort. Här hade man i stället följt KTH:s stadgar.³⁷

Omformningen av det formella ramverk som påverkade institutionen kunde göra den mer lik andra aktörer på domänen, men även möta mothugg från intressenter som önskade en annan rörelseriktning.

Direktionen hade så många synpunkter att den tog fram ett alternativt förslag med egna motiveringar. Portalparagrafen behövde inte nämna »forskning« eftersom det inte var aktuellt att ändra läroanstaltens ändamål. Bestämmelserna om disputationsavhandling godtogs, men direktionen ville behålla förslagsrätten vid tjänstetillsättningar. Man ansåg inte att föreståndarens benämning eller sättet att utse direktionsledamöter behövde förändras.

Medicinalstyrelsen konstaterade sedan att den hade att ta ställning mellan principiellt skiljaktiga förslag. Styrelsen menade att det i portalparagrafen kunde indikeras, som i förslagen till nya stadgar för KTH och Farmaceutiska institutet, att forskning var en uppgift jämte undervisningen. Men man ansåg att förslaget om disputationer var för tidigt väckt och att sådana bestämmelser kunde avskräcka praktiskt dugliga veterinärer från att söka lärartjänster – mot denna uppfattning reserverade sig emellertid hälften av ledamöterna. Medicinalstyrelsen fann inte heller att föreståndaren behövde byta benämning eller bli självskriven i direktionen, vars medicinska sakkunskap dock borde höjas.

Utan att gå in på fler detaljer vill jag peka på spänningen mellan synsätten inom kollegiet respektive direktionen, med möjligheter för den lärosätesexterna Medicinalstyrelsen att få inflytande genom att ta ställning mellan alternativen. Efter denna runda återremitterades ärendet för att så behandlas av de tre instanserna än en gång. Sedan blev det 1902 vilande hos den så kallade Löneregleringskommittén, som skulle utreda tjänster, löner och annat vid statens verk. Jag ska i ett följande avsnitt komma till de synpunkter som kommittén 1913 hade på ett ånyo

37. Det senare materialet finns i RAiS Ecklesiastikdepartementet, konseljakt 31/1 1908 nr 16.

reviderat förslag. Här konstaterar vi att stadgeformuleringarna blev omstridda, att mycket stod på spel i några ordräcker, liksom att det gick förbindelser mellan lärosätets uppgift, befodringsgrunderna för dess lärare och de vetenskapliga disputationer som kunde ådagalägga en viss skicklighet.

Mer praktisknära aktörer hade sina uppfattningar. Till exempel behandlade Veterinärläkareföreningen 1898 en diskussionsfråga: »Vore inrättandet i vårt land af en veterinär doktorsgrad gynnande för veterinärernas sociala ställning och veterinärvetenskapens utveckling och hvilka fordringar böra i så fall uppställas för dess erhållande?» Somliga var övertygade om de gynnsamma effekterna av att följa utlandets exempel på doktorsgrad: kårens sociala ställning liksom dess vetenskap skulle utvecklas. Skeptiker menade att man fick passa sig för att bli beskylld för titelsjuka, att studietiden inte borde förlängas utan förkortas. Man kom inte fram till något yttrande i frågan.³⁸

Redan 1879 hade föreningen tagit upp saken till diskussion: »Vore inrättandet i vårt land af en veterinär-doktorsgrad gagnande? och i så fall hvilka fordringar för dess erhållande böra bestämmas?» Skeptiska röster menade att utländska exempel inte manade till efterföljd och att goda kunskaper talade för sig själva, utan titlar. Andra trodde det vore positivt för kåren och veterinärvetenskapen med en doktors- eller magistergrad. »Det skulle väl kunna synas temligen likgiltigt, hvad veterinären kallas, antingen veterinär, djurläkare eller doktor. Det är dock bekant, att allmänheten alltid kallar honom doktor, han må nu hafva vilken befattning som helst, så att förslaget här icke innebär att åt veterinären vindicera en ny titel.« Följande år drog man slutsatsen att frågan behövde utredas ytterligare.³⁹

DE YTTRE FÖRUTSÄTTNINGARNA för verksamheterna inom Veterinärinstitutet förändrades samtidigt som dess institutionella former debatterades. Det slutande 1800-talets biomedicinska utveckling bidrog till att bygga upp förändringstryck. Efter inflyttningen i de nya lokalerna hade nya rön om antiseptik och annat omvandlat kirurgin, med nya utrustningsbehov som konsekvens. Framför allt hade bakteriologin medfört en ny förståelse av sjukdomarna, deras upphov, spridning och

38. *Svensk veterinärtidskrift* (1899), 91ff.

39. *Tidskrift för veterinärer och landthushållare* (1879), 137ff; (1880), 195.

behandling. I sin tillämpning förde bakteriologin med sig ökad uppmärksamhet på hygienens betydelse.⁴⁰

Köttbesiktning i födoämneshygienens och folkhälsans tjänst blev 1897 en lagstadgad uppgift för legitimerade veterinärer. Uppgiften växte fram mot bakgrund av den nya sjukdomsuppfattningen och en moderniserad djurhållning, med etableringen av kommunala slakthus efter sekelskiftet. I centrum stod patologisk anatomi och bakteriologi. Som vi såg ovan tillkom vid Veterinärinstitutet lärare i dessa ämnen, och Veterinärläkareföreningen inrättade 1903 ett utskott för frågor rörande kött- och mjölkkontroll som senare blev en egen specialförening.⁴¹

Den bakteriologiska förklaringsmodellen utgick från mikroskopiska sjukdomsalstrare, vilka det behövdes speciella tekniker, lokaler och kompetenser för att observera. I *Kirurgerna* såg vi att den bidrog till en laboratorierevolution inom medicinen. För Veterinärinstitutet innebar utvecklingen problem i och med att det inte var byggt för att möta dessa nya behov. Det var inte bara stadga och stat som behövde moderniseras utan även de lokaler som rymde verksamheterna. Men innan vi kommer till denna byggfråga ska vi följa en annan process.

JAG SKA KONKRETISERA de förändringar av de yttre förutsättningarna som just antytts med ett exempel på institutionsbyggande i gränslanden mellan human- och veterinärmedicin, mellan provnings-, forsknings- och undervisningsverksamheter, som 1908 resulterade i en ny marginalinstitution.⁴²

Medicinalstyrelsen förklarade 1897 att medicinens utveckling medfört att man hade behov av ett organ som kunde bistå med undersökningar som ämbetsverket behövde. Dessa kunde man inte kräva in från de medicinska lärosätena eftersom de skulle ägna sig åt vetenskaplig undervisning.

En kommitté tillsattes och föreslog 1899 en statsmedicinsk anstalt som lösning på problemen. Man hade övervägt att dela det största av dess tre laboratorier, det bakteriologiska, i en medicinsk-bakteriologisk

40. Ulrika Graninger, *Från osynligt till synligt* (Stockholm, 1997); Eva Palmblad, *Medicinen som samhällslära* (Göteborg, 1990).

41. Marie-Louise Danielsson-Tham, »Köttkontrollens historia«, *Vår föda* (2003:5); *SFS* (1897), nr 109.

42. Jag har behandlat exemplet i »Institutionsbygge i gränsland«, i Motzi Eklöf (red.), *Humanimalt* (Malmköping, 2020); den senare historien skildras i My Laurell, *SVA – 100 år av kunskap* (Uppsala, 2011).

och en veterinär-bakteriologisk avdelning, men av kostnadsskäl inte velat föreslå det. Mot detta reserverade sig den läkardominerade kommitténs veterinär, som menade att det rörde sig om så olika specialistkompetenser att laboratoriet måste delas i två. En veterinär som utfärdade humanmedicinska råd skulle vinna allmänhetens förtroende lika lite som en läkare som gav lantbrukarna veterinära råd.⁴³

Remissbehandlingen av förslagen blev mycket utdragen, med många motstridiga meningsyttringar. Först till 1907 års riksdag kom förslag om en statsmedicinsk anstalt – försedd med ett särskilt veterinärlaboratorium. Statsutskottet tillstyrkte anstalten, men menade att det vore bättre och billigare att förlägga veterinärverksamheterna till de nya lokaler för Veterinärinstitutet som riksdagen nyss beslutat om; vi kommer alltså strax till den processen. Efter meningsutbyten gick kamrarna på utskottets linje.⁴⁴

Med detta beslut överfördes den veterinära delen av frågan till Jordbruksdepartementet, som hade inrättats 1900. Institutet hade 1905 flyttats till det från Ecklesiastikdepartementet; lantbruksinstitutet och Skogsinstitutet fördes direkt över från Civil- respektive Finansdepartementet. Det nya näringsdepartementet tog institutioner för högre utbildning i näringarnas tjänst för nationens skull.

Veterinärinstitutet anmodades inkomma med förslag om hur en veterinärbakteriologisk anstalt borde organiseras. Lärarkollegiet önskade en frikoppling från Medicinalstyrelsen och en anknytning till institutet, med viss undervisning för föreståndaren. Men önskan om integrering handlade om mer än undervisningen.⁴⁵

Då den bakteriologiska anstalten också måste vara en vetenskapligt arbetande anstalt, en forskningsanstalt af rang för studiet och bekämpandet af de smittosamma husdjurssjukdomarne, kan det heller icke anses lämpligt att den lösslites från den institution, som bör vara den veterinära forskningens hem i vårt land och förläggas

43. *Underdånigt betänkande och förslag rörande inrättandet af en statsmedicinsk anstalt* (Stockholm, 1899).

44. Remissmaterialet finns samlat i RAI's Civildepartementet, konseljakt 13/9 1907 nr 42. RD 1906: proposition nr 1:6, 137–196; Statsutskottet utlåtande nr 7, 20; FK protokoll nr 16, 5–14; AK protokoll nr 20, 46–62.

45. Material från den fortsatta processen finns samlat i RAI's Jordbruksdepartementet, konseljakt 9/4 1908 nr 30.

helt under en administrativ myndighet, som icke arbetar vetenskapligt och icke har med vetenskaplig forskning att göra[.]

Direktionen deklarerade, å sin sida, att tanken på att knyta anstalten till institutet genom undervisningsskyldighet skulle leda till splittring som vore till men för båda institutionerna. Rektor menade i ett särskilt yttrande, som medlade mellan kollegiet och direktionen, att den bästa lösningen vore om anstaltens personal utökades med en laborator som finge sköta undervisningen i bakteriologi.

Jordbruksministern framhöll sedan i en proposition 1908 behovet av anstalten, liksom vilken betydelse vetenskaplig forskning hade för praktikens djuruppfödare. Han gick på rektors kompromisslinje. I anknytning till Veterinärinstitutet borde inrättas en veterinärbakteriologisk anstalt, med en laborator som fick ta hand om institutets bakteriologiundervisning. Riksdagen biföll. Detta beslut fattades efter uppslitande kontroverser. Såväl Veterinärläkareföreningen som Läkarsällskapet hade engagerat sig i processen, och i kamrarna protesterade läkare upprört mot veterinärernas ränker för att stympa den statsmedicinska anstalten.⁴⁶

Statens veterinärbakteriologiska anstalt fick tre huvuduppgifter. För det första skulle den bistå Medicinalstyrelsen med diagnostiska undersökningar, praktisk rådgivning och annat. Vidare skulle den, »i den mån omständigheterna sådant medgifva, utöfva själfständig vetenskaplig forskning«. Dessutom skulle anstalten genom laboratorn upprätthålla bakteriologiundervisningen vid Veterinärinstitutet. Att ha utpekade gränser åt så olika håll – praktik, forskning, undervisning – innebar för institutionen möjligheter att mobilisera olika intressenter för sin sak, men också potentiella problem. Varje prioritering mellan uppgifterna riskerade att lämna någon part missnöjd. Till exempel blev frågan om undervisningsuppdraget föremål för dragkamp med Veterinärinstitutet.⁴⁷

Med denna institutionsbildning fick forskningsmotivet i början av 1900-talet insteg i veterinärmedicinen och knytning till en statlig anstalt.

46. RD 1908: proposition nr 154; Statsutskottet utlåtande nr 179; FK protokoll nr 61, 15–36; AK protokoll nr 71, 40–63. *Svensk veterinärtidskrift* (1907), 371–395, 455–462; (1908), 30f, 69ff; *Förhandlingar vid Svenska Läkarsällskapets sammankomster* (1908), 307–355. Fortsatta spänningar mellan anstalterna, med och inom läkarkåren behandlas i Motzi Eklöf, *Fallet Blända* (Malmköping, 2018).

47. *SFS* (1908), nr 104.

Denna blev i sin tur knuten till landets veterinära utbildningsanstalt och bidrog till en begynnande institutionalisering av forskningen. Den nya marginalinstitutionen blev en resurs i kampen om jurisdiktionen på den medicinska domänen. Parallellt med detta skeende genomgick läroanstalten sin egen utveckling.

Nybyggen än en gång

Problemen med de lokaler från 1880 som inte var rustade för bakteriologin och andra nyheter gjorde att Veterinärinstitutet 1900 anhöll om medel till ombyggnader. Detta var direktionens linje, sedan den av kostnadsskäl avvisat lärarkollegiets mer radikala förslag att begära anslag till ett nybygge. Medicinalstyrelsen förklarade att tillbyggnader bara skulle bli provisoriska lösningar. Problemen borde bli föremål för en mer allsidig utredning, inte minst av de omdaningar utlandets veterinärskolor genomgått efter senare tiders vetenskapliga genombrott. Byggfrågan återremitterades till institutet.⁴⁸

I samma skede fick föreståndaren, professorn i anatomi och fysiologi John Lundgren, anslag för att besöka tioalet veterinärskolor i halvdussinet europeiska länder. Våren 1901 studerade han hur de utrustats med lokaler och lärarkrafter, hur undervisning och ledning organiserats. Från det i mycket förebildliga Tyskland kunde han rapportera att motståndet mot studentexamen som behörighetskrav kom från den preussiska militären; kavalleriofficerarna ansågs vilja hålla nere veterinärerna för att inte tappa auktoritet i hästfrågor. Från Köpenhamn rapporterade han att organisationen var »mera republikansk än vid någon annan veterinärskola, i det att lärarerådet är det ytterst styrande».⁴⁹

48. RD 1904: proposition nr 71; underlagen har förts till RAiS Jordbruksdepartementet, konseljakt 30/6 1906 nr 14. Centrala aktstycken från den fortsatta processen är samlade och kommenterade i John Vennerholm, *Några ord i Veterinärinstitutets byggnadsfråga* (Stockholm, 1906), med vissa kompletteringar i *Svensk veterinärtidskrift* (1906), 252–261, 301–306, 356f. Redogörelser finns även i Vennerholms »Efter hundra år» och *Det nya Veterinärinstitutet*; en annan inifrånskildring är Edvard Nyström, »Trettio år som sekreterare i lärarkollegiet vid Veterinärhögskolan», *Svensk veterinärtidskrift* (1935), fördelad över nio poster som är lätta att hitta med hjälp av författarregistret.

49. RAiS Ecklesiastikdepartementet, konseljakt 1/3 1901 nr 17. Reseberättelsen publicerades i *Svensk veterinärtidskrift* (1901), 265–298, 313–337, med Vennerholms kommentarer 337ff, och som John Lundgren, *Några jämförelser mellan olika veterinärskolors organisation* (Stockholm, 1901), 44.

Lundgren gjorde jämförelser över tid av förändringar i de läroanstalter i utlandet som han själv studerat vid under 1880-talet. Framför allt jämförde han utvecklingen i andra länder med den i Sverige, som han menade på det hela taget stått stilla. Det berodde på att alla förslag som kunde fått institutet att följa med sin tid och möta dess behov hade stoppats av direktionen. Exempelvis skulle i dess förslag till bestämmelser om professorstillsättningar »lärarekollegiet ej ens få förtroendet att upprätta förslag, utan detta skulle göras af den beträffande bedömandet af sökandes kunskaper och vetenskapliga meriter fullkomligt inkompetenta direktionen«.⁵⁰

Detta inflytande över en sådan bedömningsfråga hade ingen motvarighet vid andra högre läroanstalter i Sverige, framhöll Lundgren. Staten behövde ta sitt ansvar för att veterinärutbildningen inte skulle komma helt efter i utvecklingen. Varken kollegiets eller direktionens vilande förslag till stadga och stat höll måttet, menade Lundgren, som utifrån sina jämförelser skisserade en vision.

Under det att vid lägre yrkesskolor lärarne kunna för undervisningen tillgodogöra sig de rön och upptäckter, som göras vid högre vetenskapliga institutioner, så finnes deremot beträffande de veterinära fackvetenskaperna ingen främmande källa att ösa ur; skall vetenskapen gå framåt, skall för husdjursskötseln viktiga rön rörande förekommande och botande av kreaturssjukdomar göras, så måste det ske vid veterinärskolorna, hvarje lärare måste sättas i tillfälle att, om han dertill har förmåga, göra försök och föra vetenskapen framåt eller att åtminstone kontrollera och bilda sig ett eget omdöme om de rön och upptäckter, som offentliggöras i litteraturen; med andra ord, veterinärskolorna skola vara inrättade som högskolor, der lärare och elever ega fritt tillfälle att genom egna forskningar förkofra sitt vetande.

Lundgrens reseberättelse publicerades i *Svensk veterinärtidskrift* och som separattruck. I en kommentar förklarade tidskriftens redaktör, kirurgi-professorn John Vennerholm, att utvecklingen i Sverige nog inte stått fullkomligt stilla sedan 1879 och att utlandets skolor inte sällan ägnade sig åt »massfabrikation af veterinärer«. Men han höll med Lundgren om att det behövdes grundliga reformer av det mesta. Han hade svårt

50. Lundgren, *Några jemförelser*, 54; det följande blockcitatet är från 6f.

att se någon annan lösning än att på en ny tomt bygga ett nytt och tidsenligt Veterinärinstitut.

Direktionen var inte lika benägen att hålla med. Till hösten valde kollegiet Lundgren till föreståndare för en ny treårsperiod. Direktionen tillstyrkte, trots att den offentliga inkompetensförklaringen rimligen svidit. Men en ledamot, kavalleriöversten Hampus Mörner, reserverade sig och begärde att entledigas. Härpå uppvaktade han ecklesiastikministern, som sedan varken ville utnämna Lundgren eller bifalla Mörners begäran. Efter vissa turer tillträdde i stället Vennerholm som föreståndare 1902. Han skulle komma att bli kvar på posten i 23 år, under vilka han med kraft förde veterinärernas talan.⁵¹

DEN ÅTERREMITTERADE BYGGFRÅGAN var då redan under utredning av en kommitté som direktionen tillsatt. I den ingick två av dess ledamöter jämte Lundgren och Vennerholm från kollegiet.

Med målande exempel beskrev man hur otidsenliga de befintliga lokalerna blivit, jämförde med samtidens satsningar i andra länder, och framhöll frågans praktiska betydelse för landets husdjursskötsel. Vid genomgången av behoven avdelning för avdelning var ett återkommande problem bristen på laboratorier, men det saknades även museer för olika samlingar. Värst var det nog för ämnena bakteriologi och patologisk anatomi, vilka under senare tid blivit helt centrala men som tidigare inte ens hade en självständig lärarbefattning.⁵²

Den enda rationella lösningen var, hette det 1903, att uppföra nya byggnader på en annan tomt. En lämplig sådan hade man hittat vid Götgatan, i utkanten av Södermalm. Förslagen gick vidare till Kungl. Maj:t, för att sedan tillstyrkas av Medicinalstyrelsen och andra remissinstanser.

De presenterades 1904 för riksdagen. Till förutsättningarna hörde att denna satsning på högre utbildning skulle finansieras genom försäljning av tomten vid Karlavägen, vars värde skjutit i höjden. Upplägget liknade det vid flytten från Strandvägen och skulle rent av generera överskott för

51. RAiS Ecklesiastikdepartementet, konseljakt 29/11 1901 nr 34 och 35; motsvarande statsrådsprotokoll. Händelsen uppmärksammades i pressen, t.ex. »En egendomlig utnämningsfråga: Chefskapet för Veterinärinstitutet«, *Aftonbladet*, 31/12 1901; den relateras i Nils Lagerlöf & Gunnar Lundgren, »Professor John Peter Lundgren« och John Vennerholms osminkade, postuma »Episoder från striden för Veterinärhögskolans tillblivelse«, båda i *Svensk veterinärhistorisk och biografisk forskning*, I, 2ff.

52. Underlag i RAiS Jordbruksdepartementet, konseljakt 30/3 1906 nr 14.

staten. Satsningar på abstrakta fenomen som vetenskap och högre utbildning påverkades av handfasta faktorer såsom huvudstadens rumsliga och ekonomiska utveckling.⁵³

Statsutskottet fann det oemotsägligt att lokalerna var otjänliga för en tidsenlig undervisning, men avslog likväl propositionen. Man menade att det borde gå att finna en tomt som var billigare och rymligare, kanske vid statens mark i Enske, om det inte skulle vara möjligt att anpassa de byggnader som bara var tjugotalet år gamla.⁵⁴

I kamrarna förklarade en just avgången ledamot av Veterinärinstitutets direktion att Statsutskottets lösningsidéer var orealistiska och att provisorier skulle bli mycket dyra på sikt. Andra menade att klinikerna måste få in andra djur, som nötkreatur, och att institutet kanske borde flyttas till Skåne. Det är som om helt andra lösningar åter höll på att öppnas. Ecklesiastikministern beklagade uppgivet och hoppades att veterinärfrågorna snart skulle föras till Jordbruksdepartementet.⁵⁵

FÖRSTÄMNING DRABBADE VETERINÄRINSTITUTET, men frågan återremitterades än en gång. Sökandet efter en ny tomt ledde nu till det så kallade Kräftriket, vid Brunnsviken utanför Roslagstull. Den avgörande tillgången till kliniskt material säkrades genom närheten till hästrika stadsdelar. Det var även nära till liv- och slaktdjursmarknaderna och gott om hundar, vilka var bra för undervisningen, samtidigt som landsvägar ledde till fin lantbruksbygd norröver. Dessutom skulle man få nära till den tänkta jordbruksförsöksanstalten och andra institutioner i »Vetenskapsstaden«, som höll på att växa fram norr om Stockholm. Modernt utrustade nybyggen skulle ge förutsättningar för rationell undervisning och vetenskaplig forskning, samtidigt som expansionsmöjligheterna på tomten säkrade möjligheter till framtida utveckling utan dyr flytt.⁵⁶

Direktionen ställde sig bakom förslaget och vidarebefordrade lärarkollegiets plan. Ingen remissinstans ifrågasatte behovet av nybyggen och tomtvalet godtogs. Våren 1905 önskade så Kungl. Maj:t preciserade rit-

53. RD 1904: proposition nr 71. Om lokalbyten i relation till Stockholms expansion, jfr Björck & Kaiserfeld, »Akademiens historia«, 82–101.

54. RD 1904: Statsutskottet utlåtande nr 64.

55. RD 1904: FK protokoll nr 36, 15–24 (Fredrik Östberg, 17ff); AK protokoll nr 39, 15ff.

56. RAiS Ecklesiastikdepartementet, statsrådsprotokoll 27/5 1904 nr 57; underlag i konseljakt 30/3 1906 nr 14.

ningar och kostnadsberäkningar. Jordbruksministern i Karl Staaffs liberala regering, kavalleristen Gösta Tamm, engagerade sig i frågan.⁵⁷

Den ihärdigt verksamme John Vennerholm fick med arkitekten Ludvig Peterson åka på en europeisk studieresa. Utifrån lärdomar från den utarbetade kollegiet i slutet av året en skrivelse som utredde och motiverade såväl principer som detaljer. Man förklarade att planen måste grundas i en bedömning av det totala antalet studerande. Behovet av veterinärer gjorde att det nya institutet måste dimensioneras för minst 120 studerande. Detta innebar en dubbling.

Men frågan gällde inte bara undervisningen och mängden elever. Den hade även en kvalitativ aspekt som handlade om arten på verksamheterna. Eftersom de veterinära ämnena inte var representerade vid svenska universitet måste läroanstalten »i egenskap af högskola vara en institution för vetenskaplig forskning i dessa discipliner«. Men denna vetenskap, som var så viktig för veterinärkårens bildning och den praktiska husdjursskötseln, hade inte odlats som i laboratorierna vid utlandets systerinstitutioner.⁵⁸

Beklagligtvis har vid vårt institut fattigdomen på utrustning och hjälpmedel verkat förlamande på det vetenskapliga arbetet och på dådlusten hos de särskilda afdelningscheferna, och det är på tiden, det är rent af en nationell hederssak, att institutionen sättes i sådant skick, att också vi i vårt land kunna lämna våra bidrag på detta kulturella område.

Alla moderna veterinärhögskolor var utformade enligt paviljongsystemet, alltså att olika avdelningar fick egna byggnader, en princip som med vissa jämkningar även väglett det aktuella förslaget. Detta var tilltaget med tanke på framtiden och dess behov, förklarade lärarkollegiet. Direktionen gjorde förslaget till sitt.

Vi ser att argumentationen för kvantitativa och kvalitativa reformer flätades samman på sätt som påminner om kampen för nybyggen till KTH. I svallvågorna efter unionsupplösningen fick satsningarna förhöjd angelägenhet. Staten borde möta institutionens behov i nationens

57. RAiS Ecklesiastikdepartementet, statsrådsprotokoll 31/3 1905 nr 8; Vennerholm, *Det nya Veterinärinstitutet*, 39.

58. Citat efter Vennerholm, *Några ord*, 11f.

intresse, för att med vetenskapens hjälp stärka dess näringar och ställning i den kulturella gemenskapen.

Men när planen skickades vidare tillstötte en komplikation: Medicinalstyrelsen avstyrkte. Kostnaderna var för höga då utvidgningen gjorts för stor – lärarkollegiet hade nog föreställt sig att en framtida uppdelning av kombinationstjänster skulle innebära fler lärare med åtföljande lokalbehov. Men utbildningen borde bli kortare och mer praktisk, en utveckling som knappast skulle gynnas av fler lärare och kurser i nya specialämnena. Styrelsen nagelför allt i detalj – även uppvärmningssystemet – men uppehöll sig särskilt vid paviljongen för bakteriologi och patologisk anatomi. När en statsmedicinsk anstalt inrättats menade man att den kunde överta undersökningar som Veterinärinstitutet för tillfället utförde åt Medicinalstyrelsen, till exempel av organprov för att spåra juvertuberkulos. Men som vi såg ovan utvecklade sig inte planen på denna anstalt så som styrelsen hade hoppats.⁵⁹

Lärarkollegiet bemötte med nödtorftigt överslättad förtrytelse kritiken punkt för punkt. Man uppehöll sig särskilt vid samma paviljong som Medicinalstyrelsen, och förklarade att de organprover som skickades in från landet inte kunde föras över till en annan institution. De var lika viktiga för undervisningen i patologisk anatomi och bakteriologi som det kliniska materialet för undervisningen i kirurgi. Skrivelsen bars fram av en internationellt jämförande argumentation: planeringen behövde ta sikte på framtiden och dess behov om Sverige inte skulle komma efter andra länder.⁶⁰

För att slita tvisten kallade jordbruksministern fyra sakkunniga, däribland Vennerholm och medicinalrådet Gustaf Kjerrulf, veterinär och Medicinalstyrelsens föredragande av veterinärärenden. I februari 1906 presenterades en utredning som med statistik visade »landets behof» av veterinärer och påtalade hur Veterinärinstitutet i vissa avseenden var »långt efter sin tid». Kommittén upprepade lärarkollegiets argumentation och bemötte kritiken från Medicinalstyrelsen. Men Kjerrulf inkom med en reservation.⁶¹

Vennerholm bemötte med bitsk saklighet Kjerrulfs anmärkningar i broschyren *Några ord i Veterinärinstitutets byggnadsfråga*, där aktstycken

59. Ibid., 17ff.

60. Ibid., 20–29.

61. Ibid., 31–48 (citaten: 34ff); RAiS Jordbruksdepartementet, statsrådsprotokoll 8/12 1905 nr 31.

inför riksdagens avgörande lades fram och kommenterades. I pressen bemötte Vennerholm ett förslag om att flytta institutet till Lund, där den anonyma skribenten menade att det skulle bli mer kontakt med »de i nationalekonomiskt hänseende så viktiga husdjursslagen, nötkreatur och svin«, samtidigt som den snart aktuella promoveringsfrågan skulle förenklas.⁶²

I mars kom så propositionen. Jordbruksminister Tamm konstaterade att ingen meningsskiljaktighet rådde beträffande nödvändigheten av att förse Veterinärinstitutet med större och bättre lokaler. Vad gällde bedömningen av *hur* denna fråga borde lösas förordade han tveklöst nybyggen, bland annat för att ombyggnationer skulle binda institutet till Karlavägstomten för lång tid. Ministern tillstyrkte nybyggen dimensionerade för framtiden och forskningen på tomten vid Kräftriket. Det var viktigt att bakteriologiska avdelningen försågs med laboratorier och lokaler så »att tillfälle till självständiga vetenskapliga studier kan därstädes beredas ej blott veterinärer utan äfven studieidkare inom den medicinska bakteriologien«. För att tillmötesgå önskemålen om besparingar föreslog han dock en sänkning av takhöjden om fyra meter med tio centimeter.⁶³

Som vi ser följde jordbruksministern i princip förslagen från de senaste sakkunniga, vilka i praktiken hade följt lärarkollegiet. När han bortsåg från Medicinalstyrelsens invändningar blev frågan mindre medicinsk, mer agrar. Statsutskottet biföll propositionen och kamrarna godtog utan debatt.

VETERINÄRINSTITUTET GLADDE SIG åt att striden var vunnen och påbörjade den krävande byggprocessen.

Till den högtidliga invigningen hösten 1912 kom Gustaf V och ytterligare kungligheter, jämte statsråd och andra prominenta gäster. Direktionens ordförande höll ett välkomstanförande. Han jämförde den nya tidens hem för den veterinära forskningen med den tid då institutet sågs som en fackskola, vilken inte borde söka sina elever bland klassen av bildade människor. »Den veterinära vetenskapen har börjat växa i fatt sina äldre systrar.«⁶⁴

62. »Veterinärinstitutets byggnadsfråga«, *Svenska Dagbladet*, 23/4 1906; John Vennerholm, »Veterinärinstitutets byggnadsfråga«, *Svenska Dagbladet*, 27/4 1906.

63. RD 1906: proposition nr 111, 50; Statsutskottet utlåtande nr 156.

64. »Invigningen af det nya Veterinärinstitutet«, *Svensk veterinärtidskrift* (1912), 310.

Historiska betraktelser i ett utvecklingsperspektiv präglade även högtidstalet av John Vennerholm, vars befattning 1907 hade ändrat benämning till rektor. Liksom läkekonsten var veterinärkonsten gammal som historien själv, men som vetenskap var den ung. Det gällde nu att stödja dess utveckling, förklarade rektor, inte minst med tanke på de nationalekonomiska värden veterinärerna vakade över och som motive-
rade statliga uppoffringar. Närmast gällde det institutets inre omgestaltning i form av ny stat och ny stadga.⁶⁵

Ej minst hafva vi behof af den sporre till vetenskapligt arbete, som promotionsrätten ger. Den kostar statsverket ingenting, men den är oundgängligen nödvändig för att sätta lif och fart uti arbetet här, oundgängligen nödvändig, för att vi skola kunna rekrytera lärarekåren vid vår högskola med för kallet fullt kvalificerade personer.

Som Veterinärläkareföreningens ordförande höll Vennerholm även tal vid dess högtidsmöte, då man dessutom firade att distriktsveterinärerna just uppförts på ordinarie stat och, lite försenat, föreningens 50-årsjubileum. Mötet inleddes dock med att Vennerholm under ihållande applåder kreerades till hedersdoktor vid Veterinärhögskolan i Berlin av en delegation därifrån. Han talade sedan om veterinärvetenskapens »frigörelsekamp«, om hur den utvecklats till »en med människoläkarekonsten jämbördig vetenskap« och dess läroanstalter till »full paritet med universiteten«.⁶⁶

Vid kvällens bankett tackade Vennerholm än en gång ministrar och andra för bidrag till utvecklingen, i vilken landets behov och intressen för honom tycktes sammanfalla med läroanstaltens och kårens.

I kampen för en omdaning av Veterinärinstitutet har vi sett att lärarna redan internt inom institutionen fick ta strid med den direktion som rymde starka företrädare för externa intressen. Kollegiet ville dra en gräns runt den specifikt veterinära kunskapsdomänen, innanför vilken dess sakkunskap borde fälla avgörandet i frågor som gällde bedömningar av hur utbildning och forskning skulle ordnas. Direktionen placerades på andra sidan gränsen. Vi har också sett hur veterinärerna fick hävda gränsen mot Medicinalstyrelsen, som med sin överordnade

65. Ibid., 324.

66. Ibid., 327.

läkarkompetens ansåg sig ha rätten till sista ordet i nästan alla frågor på hela den medicinska domänen.

Vi ska nu se hur det efter kampen för utbyggnad följde en kamp för kvalitativ omgestaltning av verksamheterna i nybyggena. I den återaktualiserades frågan om disputationsrätt.

Strid om stadgan

Riksdagens beslut i byggfrågan 1906 väckte liv i den vilande stadgefrågan. Innan vi kommer till de nya stadgar som fastställdes 1914 ska jag peka på tre tvisteämnen i den process som ledde fram till dem. De frågor som blev kontroversiella och tydliggörande gällde uppgiften, befodringsgrunderna och doktorsgraden. Mellan dessa element i institutionens organisation har vi redan noterat förbindelser. En doktorsavhandling var ett sätt att ådagalägga sin skicklighet för en lärartjänst vid ett lärosäte med vetenskaplig utbildning och forskning som uppgift. Följdriktigheten i förbindelserna gick även i andra riktningen. Ett lärosäte som skulle förmedla vetenskaplig undervisning behövde lärare med vetenskaplig kompetens, och en doktorsgrad var ett sätt att visa att man besatt den rätta kompetensen.

Till riksdagen 1907 inkom Veterinärinstitutet med en begäran om löneförhöjningar, med hänvisning till hur lönerna höjts för jämförbara lärarkårer, som professorerna vid universiteten, KI och KTH. Ärendet komplicerades av att den stat som bestämde tjänster och löner stod i relation till stadgarna, och de stadgar som bland annat bestämde vad lärarna skulle göra stod i sin tur i relation till utformningen av de byggnader som skulle ge rum åt nya verksamheter. Förändringar i en del av denna relation – lärare, byggnader, stadgar – påverkade de andra, som delar i ett system. Riksdagen beslutade 1907 om en provisorisk stat. Kungl. Maj:t anmodade institutet att utarbeta nya stadgar.⁶⁷

Lärarkollegiet konstaterade att det sedan 1902 vilande stadgeförslaget inte längre var adekvat. Härefter gick man vidare med en total omarbetning utifrån grundtankarna att undervisningen behövde moderniseras och den vetenskapliga livaktigheten höjas. Resultatet av arbetet, som denna gång utgått från universitetsstatuterna, presenterades 1910 i ett förslag till nya stadgar med åtföljande motiveringar.⁶⁸

67. RD 1907: proposition nr 1:9, 10–44: utarbetandet av en provisorisk stat i väntan på nya stadgar och ordinarie stat skapade sina motsättningar.

68. RAiS Jordbruksdepartementet, konseljakt 31/8 1908 nr 16. Materialet för den föl-

»Veterinärhögskolans« ändamål skulle vara att utbilda veterinärer, »äfvensom att främja utvecklingen af de vetenskaper, som tillhöra högskolans verksamhetsområde«. Den senare uppgiften låg »i sakens natur«, menade kollegiet, då ingen annan institution i landet bedrev veterinärvetenskaplig forskning. Sådan forskning var viktig för husdjursskötseln och för att skola kvalificerade lärare. Nybyggerna med sina laboratorier skulle ge helt andra förutsättningar än vid det gamla institutet, samtidigt som det var en hederssak att bidra till den internationella forskningen, inte bara dra nytta av den.

Beträffande befodringsgrunderna var förslaget att endast »graden af ådagalagd vetenskaplig och praktisk skicklighet« skulle få återopas; den senare aspekten skulle gälla lärare i kliniska ämnen. Till detta kom förmågan att meddela vetenskaplig undervisning. Kollegiet ville även skärpa kompetenskraven på så sätt att den som inte offentligen försvarat en avhandling vid något svenskt lärosäte skulle avlägga disputationssprov.

Dessutom ville man införa möjlighet att disputera för vinnande av doktorsgrad. I motiveringen för detta talade kollegiet om den mäktiga sporre graden skulle utgöra för en ung vetenskap. Man återopade införandet av promotionsrätt i andra länder – en utveckling som just med kraft tillstyrkts vid den nionde internationella veterinärkongressen i Haag⁶⁹ – liksom »vårt lands husdjursskötsels stora intresse«. Doktorsgradens meritvärde skulle motivera många att disputera, varvid det blev fler vetenskapligt skolade att välja bland vid läraryrkryteringar. Motiven för graden låg »i öppen dag«.

Vårt land var det första, där studentexamen sattes som oeftergiftigt villkor för inträde vid veterinärläroverket. 40 år hafva redan sedan dess förflutit, andra veterinärskolor hafva följt i våra spår, och det skulle varit en heder för vårt land, om vi också i fråga om promotionsrätten och den lyftning af vår vetenskap, den bär i skötet, kunnat vara föregångare. Så har emellertid icke blifvit fallet, men vi böra dock åtminstone söka sörja för att vi icke måtte i detta fall få röna den förödmjukelse att vårt land, där ju ändock boskapskötseln står högt, skulle komma som en efterblifven nation.

jande framställningen finns i RAiS Jordbruksdepartementet, konseljakt 14/1 1914 nr 1; mycket av det är refererat i RD 1914 A: proposition nr 46.

69. John Vennerholm, »Nionde internationella veterinärkongressen i Haag 1909«, *Svensk veterinärtidskrift* (1909), 437; jfr densamme, »Promotionsrätt för Veterinärhögskolan i Budapest«, *Svensk veterinärtidskrift* (1906), 44off.

Direktionen hade vissa synpunkter på förslaget, främst rörande styresorganen. Man bejakade den föreslagna namnändringen till styrelsen, samtidigt som lärarkollegiet föreslogs byta namn till lärarrådet. Man opponerade mot en viss överföring av makt från direktionen till lärarna men godtog i princip förslagen. Framför allt ställde sig direktionen bakom den grundtanke som även hade varit vägledande för byggförslagen, att läroanstalten borde bli »icke blott ett institut för utbildning af veterinärer utan ock en hård för vetenskaplig forskning«. Det gick inte att meddela tidsenlig undervisning utan att bedriva forskning.

Även Medicinalstyrelsen bejakade denna princip och den utvecklingsriktning man såg som en konsekvens av tidigare beslut.

FÖRSLAGEN GICK PÅ REMISS till Löneregleringskommittén, som betraktade dem ur en annan synvinkel: verksamheternas kostnader för statsverket. Parallellt med stadgerevisionen pågick alltså en revision av Veterinärinstitutets stat, men alla förslag, yttranden och motförslag rörande professurer, löner och annat lämnar vi här därhän. Vi ska bara notera strävan hos kollegiet – i syfte att skapa bättre förutsättningar för specialiserad undervisning och forskning – att inte som förr hoppa flera ämnen på samma lärostol.

Vad gällde institutets ändamål menade kommittén, i ett betänkande från 1913, att undervisningen självklart skulle vara grundad på forskning, liksom att lärarna borde ha förmåga att utföra vetenskapliga undersökningar och att de nya laboratorierna skulle nyttjas till sådana. Men man avstyrkte förslaget att utpeka främjandet av vetenskapen som en särskild uppgift. Någon sådan fanns inte i universitetens eller KI:s stadgor, och forskning var redan en uppgift för den nära anknutna Veterinärbakteriologiska anstalten. Undervisningens behov borde i stället vara utgångspunkten för bestämmandet av antalet lärartjänster. Samtidigt undrade kommittén, i ljuset av långa studietider och många avhopp, om inte utbildningen ställde för höga krav. Man fann inte något avgörande skäl för att byta benämningen till högskola, men motsatte sig inte idén.⁷⁰

Löneregleringskommittén hade inget principiellt mot förslagen till ändringar av befodringsgrunderna, men vände sig mot ett införande

70. *Underdånigt betänkande afgifvet af den af Kungl. Maj:t den 3 oktober 1902 tillsatta kommitté rörande reglering af statens ämbetsverks och myndigheters löneförhållanden m.m. XXXVI* (Stockholm, 1913).

av veterinär doktorsgrad. Man menade att den ökade arbetsbörda, som denna nyhet enligt kollegiet skulle medföra, nog också skulle medföra att läroanstalten kom med krav på fler lärare, med ökade kostnader som följd. Vidare förmodade man att en promotionsrätt kunde bli prejudicerande för andra institutioner, »och sålunda utgöra första steget till en väsentlig utsträckning af denna, af ålder universiteten förbehållna rättighet, hvilken först på senaste tiden medgifvits åt karolinska institutet samt Stockholms och Göteborgs högskolor«. Dessutom ifrågasatte kommittén om det var önskvärt, som kollegiet tycktes anse, att doktorsgraden skulle bli en avgörande merit vid olika tjänstetillsättningar. Utslagsgivande borde i stället vara »ådagalagd duglighet i veterinäryrkets praktiska utöfning«. ⁷¹

ÄRENDET ÅTERREMITTERADES till Veterinärinstitutet. Lärarkollegiet fick försöka jämka samman divergerande synpunkter till en kompromiss som kunde accepteras av de parter som var intressenter i frågan. Man strök främjandet av vetenskapen som en uppgift i portalparagrafen. Kollegiet lyfte också ut paragraferna om doktorsgraden – för att man förmodade att behandlingen av dem kunde fördröja fastställandet av resten av stadgarna. Men den sökande som inte försvarat en avhandling skulle alltjämt avlägga disputationsprov. ⁷²

Det man diskuterade mest var befordringsgrunderna. Förslaget var att den vetenskapliga skickligheten skulle ges en precisering – »speciellt veterinärvetenskaplig« – då tanken var att frånga den äldre stadgans krav på veterinärexamen. John Lundgren reserverade sig mot önskan att stadga om det självklara: »Då högskolans ändamål är att utbilda veterinärer, så följer däraf, att de ämnen, som lärarebefattning vid högskolan omfattar, och i hvilka sökande skall styrka sin kompetens, måste vara veterinär-vetenskapliga.« Preciseringsen var helt enkelt överflödig, men kunde utestänga lämpliga sökande om den skrevs ut. Vidare menade Lundgren att *praktisk* skicklighet var en i praktiken svårbedömd kategori som också borde utgå. En annan reservant, den tillförordnade professorn i patologisk anatomi veterinären Sven Wall, framhöll att även kravet på disputationsprov borde utgå eftersom det kunde medföra att reell förtjänst fick stå tillbaka för formell.

71. Ibid., 209–212.

72. Materialet finns samlat i RAiS Jordbruksdepartementet, konseljakt 30/10 1914 nr 11.

Direktionen nagelför förslaget. Man ansåg bland annat att disputationssprovet kunde utgå eftersom tanken var att senare anhålla om egen doktorsgrad. Även preciseringen speciellt veterinärvetenskaplig kunde utgå, men praktisk borde kvarstå.

Förslaget behandlades sedan av Medicinalstyrelsen, Justitiekanslern och Jordbruksdepartementet.

NÅGON RIKTIG SAMSYN FANNS INTE, som vi ser, mellan olika instanser eller inom Veterinärinstitutet – eller ens inom lärarkollegiet. Mycket stod på spel i bestämmandet av några ord. Även inom veterinärkåren gick meningarna isär.

Länsveterinären Paul Heurgren höll i Västmanlands-Närkes veterinärsällskap ett föredrag om stadgeförslaget som publicerades i *Svensk veterinärtidskrift*. Det skapade debatt. Han var särskilt kritisk mot de föreslagna behörighetskraven: de höga fordringarna på studentbetygen i matematik och fysik premierade vissa begåvningar men stängde ute andra. Vidare menade han att man vid översökning borde väga in praktiska erfarenheter, inte bara universitetsstudier. Värst var kanske att studietiden skulle bli alldeles för lång – och kostsam i förhållande till den framtida lönen. Heurgren tog även upp möjligheten, om målet var att likna universiteten, att släppa in alla sökande med studentexamen. Då skulle ingen bli utestängd, men kanske finge man låta de studerande konkurrera enligt lagen om naturligt urval fram till kandidatexamen.⁷³

Representanter från lärarkollegiet gick i svaromål. Den reella studietiden kunde kortas utan att man sänkte nivån; en sänkning vore att gå mot strävandena till jämbördighet med universiteten och utlandets veterinärhögskolor. Huvudprinciperna bakom den nya läroplanen var att skilja de förberedande ämnena från de tillämpande – vilket markerades genom en kandidatexamen, som för medicine studerande – och att läsa ämnena koncentrerat, utan den äldre ordningens splittrande mångläseri. På så sätt kunde man klara den nya tidens rikare lärostoff utan att förlänga studietiden. Till detta bidrog behörighetskrav som bäddade för goda förkunskaper och enhetligt elevmaterial, samtidigt som stu-

73. Paul Heurgren, »Några förändrade bestämmelser i den nya stadgan för veterinärutbildningen«, *Svensk veterinärtidskrift* (1913), 1–15; han återkom i »Den nya stadgan vid veterinärutbildningen«, 38–46, och »Veterinärhögskolans nya stadgeförslag«, 340–346.

dentexamen säkrade den allmänbildning kårens sociala ställning krävde. Fritt tillträde kunde leda till utbildningen av ett »veterinärproletariat«, menade John Lundgren. Som Veterinärläkareföreningens ordförande höll John Vennerholm ett förmaningstal: alla delade meningar hade redan försinkat arbetet med nödiga reformer och kåren måste nu stå enig för att inte falla i den sista striden.⁷⁴

Vennerholms farhågor besannades i så måtto att Jordbruksutskottet 1913 förklarade att det var ogörligt att behandla den sent framlagda propositionen om omorganiseringen av Veterinärinstitutet. Året efter gick det bättre. I förslaget till riksdagen ökade antalet professorer från fem till sju, bland annat genom en efterlängtdad delning av kombinationsprofessuren i anatomi och fysiologi i två. Lönerna skulle vara desamma som universitetsprofessorernas. Det tillkom biträdande lärare, som laboratorer, liksom assistenter och omkostnadsanslag för alla olika avdelningar. Staten slutade på 195 000 kronor, att jämföra med 1907 års provisoriska om 85 000. Jordbruksutskottet hade inga större erinringar, och i kamrarna var det i princip bara vaktmästarlönerna som diskuterades. Den stat som fastställdes låg i linje med de tidigare beslutade nybyggena.⁷⁵

Efter riksdagens beslut om staten fastställde Kungl. Maj:t stadgar för den reformerade institutionen.

PORTALPARAGRAFEN slog fast uppgiften: »Veterinärhögskolan har att meddela en på vetenskaplig forskning grundad undervisning i alla för en fullständig veterinärutbildning erforderliga ämnen«. För examinationen och för hovslagararskolan hänvisades till separata stadgor. Samtidigt med den nya benämningen högskola blev direktionen en styrelse, med karaktär av överstyrelse. Föreståndaren hade redan tidigare bytt benämning till rektor och blev nu ordinarie ledamot av styrelsen, inte föredragande utan rösträtt. Den närmaste tillsynen över verksamheter-

74. Lärarnas kommentarer inflöt också i *Svensk veterinärtidskrift* (1913): John Lundgren, »Genmäle«, 16–21; Vilhelm Sahlstedt, »Den nya stadgan för Veterinärhögskolan«, 332–340; John Vennerholm, »Ett allvarsord i en hjärtefråga«, 319–331; jfr även Vennerholms noter med kommentarer till Heurgrens inlägg och den längre kommentaren på 47ff, där det bl.a. framhålls att förslaget om doktorsgrad torde göra det nödvändigt med ett remissförfarande. Själva förslagen presenteras på 174–194, 197ff.

75. RD 1913: proposition nr 268; Jordbruksutskottet utlåtande nr 143. RD 1914 A: proposition nr 46; Jordbruksutskottet utlåtande nr 32; FK protokoll nr 28, 26–32; AK protokoll nr 30, 50–68. En presentation ges i John Vennerholm, »Veterinärhögskolan – en verklighet«, *Svensk veterinärtidskrift* (1914), 73–81.

na utövades av rektor och lärarkollegium, som bland annat hade att föreslå en av sina professorer som rektor.⁷⁶

På kollegiet ankom också att hantera tillsättningsärenden. Till hjälp i bedömningen skulle man ha tre sakkunniga och obligatoriska lärarprov, varpå varje ledamot hade att yttra sig. Det framröstade förslaget lämnades till styrelsen, som yttrade sig och vidareförmedlade det till Kungl. Maj:t. Vid tillsättningen skulle i första rummet avseende fästas vid »graden av ådagalagd vetenskaplig skicklighet hos de sökande i de ämnen, som lärarbefattningen omfattar«. Till detta kom förmågan att meddela vetenskaplig undervisning och, för tjänster i kliniska ämnen, praktisk veterinärverksamhet. Man hade alltså avvecklat den tidigare stadgans krav på veterinärexamen, liksom tanken på disputationsprov.

Som behörighetskrav kvarstod studentexamen, med vissa preciserade ämneskunskaper. Vid översökning var universitetsstudier i biologiska vetenskaper eller fysik och kemi meriterande. En nyhet var att de studerande skulle tillhöra Veterinärmedicinska föreningen, som en mot svarighet till Medicinska föreningen vid KI och universitetens nationer. En annan nyhet var att högskolan vart femte år skulle utreda landets behov av veterinärer, så att Kungl. Maj:t kunde fastställa ett lämpligt antal studieplatser. Denna spärr utifrån en rullande femårsplan avvek från tillträdet till universitetens fria fakulteter, men veterinärerna såg positivt på möjligheten att motverka bildandet av ett veterinärproletariat.⁷⁷

Ännu en nyhet var undervisnings- och examensstadgan. Den nominellt fyraåriga utbildningen var uppdelad i veterinärkandidat- och veterinärexamen. Kandidaten omfattade koncentrerade studier i grundläggande ämnen och skulle klaras av innan man fick gå vidare till de två avslutande årens mer praktiskt inriktade utbildning. Undervisningen bestod av föreläsningar och övningar, med obligatorisk närvaro. För att få legitimation fordrades efter veterinärexamen fyra månaders praktik hos en av Medicinalstyrelsen godkänd veterinär.⁷⁸

En detalj i stadgan ger en inblick i tidens vardagsverklighet. Examsämnet anspanslära inbegrep ridning och körkonst, något som de studerande behövde övning i för att kunna ta sig fram. Veterinärhög-

76. *SFS* (1914), nr 372; stadgarna presenteras i John Vennerholm, »De nya stadgarna för Veterinärhögskolan«, *Svensk veterinärtidskrift* (1915), 114–121.

77. Vennerholm, »Efter hundra år«, 36; jfr 10.

78. *SFS* (1914), nr 373; nr 374 är stadgarna för hovslagarskolan.

skolans ambulatoriska klinik fick en automobil först 1919. Men långt efter det att bilarna blivit fler var hästarna ett inslag i trafikbilden. Till exempel nyttjades hästar i Stockholms renhållning 1950-talet ut. Iakttagelsen utgör en påminnelse om historieskrivningens benägenhet att uppmärksamma det nya, till exempel bilen, medan det gamla, såg hästen, tenderar att suddas ut ur bilden trots betydelsen i sin samtid.⁷⁹

Disputationsrätt ifrågasatt

Under decenniet efter unionsupplösningen hade utbildningsanstalten för veterinärer genomgått en omvandling, i form av nya lokaler, tjänster och stadgar. På marginalen hade dessutom en anstalt med forskning på agendan knutits till lärosätet. Med transformationen till högskola var institutionen redo att ta det steg mot disputationer man redan försökt sig på ett par gånger. Doktorsinstitutionen skapade och markerade självständighet på så sätt att läroanstalten genom den kunde reproducera sig själv, utan att vara beroende av andra lärosätens skolning av vetenskapligt skickliga lärare. Men som vi ska se kunde de föreställningar externa aktörer gjorde sig av vetenskaplig forskning bilda ett hinder för strävandena att förvärva denna resurs.

Bara ett halvår efter beslutet om stadgan inkom Veterinärhögskolan med en anhållan om att få anordna disputationer för vinnande av veterinär doktorsgrad. Lärarkollegiet hänvisade 1915 till den skrivelse från 1910 i vilken motiven för denna rätt sagts ligga »i öppen dag«. Sedan dess hade alla veterinära läroanstalter i Tyskland erhållit promotionsrätt. Den nya stadgan fastslog behovet av vetenskaplig forskning för att kunna meddela undervisning av det slag som stipulerades. Då kollegiet befarat att dess önskan skulle möta skepsis bland äldre akademiska institutioner, utifrån argumentet att det inte fanns några prov på att veterinärforskningen var vetenskaplig, bifogade man tre avhandlingar.⁸⁰

Styrelsen ställde sig bakom kollegiet. Man anhöll hos Kungl. Maj:t att författarna till dessa avhandlingar skulle få disputerar enligt de före-

79. Om ambulansbilen, se Vennerholm, »Efter hundra år«, 48f. Willy Klaeson, *Hästarna i staden* (Karlstad, 2017), 41; David Edgerton, *The shock of the old* (Oxford, 2007).

80. Den följande framställningen utgår från RAI:s Jordbruksdepartementet, konseljakt 1/3 1935 nr 13. Detta är en akt som rymmer mycket material, men den är välordnad och materialet är inte svårt att hitta utifrån logiken i ärendehantering.

slagna bestämmelserna – om tiden inte skulle anses mogen att utdela den rätt högskolan förr eller senare borde få.

BLAND REMISSINSTANSENA var medicinska fakulteten vid Uppsala universitet först att yttra sig. Även om man tolkade det som att anhängan gällde de tre avhandlingarna behandlades frågan i hela dess vidd eftersom ett bifall skulle innebära ett prejudikat i principfrågan. Detta skulle i sin tur utgöra ett prejudikat för andra läroanstalter, och medföra att »inom en snar framtid även ingenjörer, tandläkare, apotekare, vid lantbrukshögskolorna [sic] utexaminerade elever m.fl. få tillträde till doktorsvärdigheten«. Dess anseende skulle då utan tvekan »dragas ned till en väsentligt lägre nivå«. Fakulteten utvecklade farorna med detta på ett sätt som säger något om professorernas självuppfattning.

Nu har denna värdighet på grund av de fordringar, som uppställas för dess erhållande, ett mycket högre anseende i Sverige än i de flesta andra länder, ett anseende som utgör en kraftig hjälp vid strävandet att hålla fordringarna på vederbörlig höjd. Sänkes detta anseende genom andra inflytanden, bortfaller denna hjälp, och det torde bli svårare hålla fordringarna på den höjd, som motsvarar den verkliga vetenskapligheten, och under vilken avhandlingarne i stället för att bidra till den vetenskapliga kulturens vidmakthållande och utveckling endast öka den skrymmande barlast, som tynger dess framsteg.

Medicinerna förklarade att veterinärernas jämförelse med Tyskland var poänglös eftersom doktorsgraden där fyllde andra funktioner. Argumentet att det vetenskapliga arbetet och i förlängningen den praktiska husdjursskötseln skulle gynnas av graden förutsatte, förklarade man vidare, att avhandlingarna höll måttet. Det gjorde inte två av dem. Den tredje var utarbetad vid Statsmedicinska anstalten och sade därför inget om »vetenskapligheten inom de veterinära vetenskapsgrenarna«. Man avstyrkte eftersom ett bifall inte skulle medföra avsett gagn, men väl bli till skada för landets vetenskap.

Systerfakulteten i Lund fick ta del av denna uppfattning, men delade den inte. Man påminde om Arvid Flormans undervisning hundra år tidigare. Att djurmedicinen inte då blev bofast vid universitetet var ingen anledning att nu bromsa dess utveckling till vetenskap. »Det speciella studiemålet väcker för veterinären andra vyer för vetenskaplig forsk-

ning än för medicinaren och t.ex. för zoologen, om än den enes forskningsfält går in i den andres.« Veterinärhögskolan borde bli en »hård för vetenskaplig forskning sui generis« till nytta för landet, samtidigt som garantier för att avhandlingarna skulle bedömas efter vetenskaplig måttstock låg i den nya stadgans befordringsgrunder och i de aktuella förslagen. Fakulteten biföll. Man förklarade sig medveten om att detta torde medföra en bestående rätt att utnämna »veterinarie doktor« eller »veterinär-doktorer«. Lundamedicinarna godtog alltså den gränsdragning som gjorde veterinärerna kompetenta att bedöma veterinärmedicinsk forskning.

Ärendet gick vidare till konsistoriet. Där yrkade en professor att den vetenskapliga kvaliteten på de tre avhandlingarna borde bedömas med tanke på principiella konsekvenser av ett bifall. En stor majoritet röstade för återremiss.

Medicinska fakulteten fann det föga tilltalande att gå prövningen av avhandlingarna i förväg: frågan gällde ju rätten att framlägga dem, inte att bedöma dem. Man menade att Veterinärhögskolans professorer, vilka tillsattes på samma grunder som universitetens, måste förutsättas vara kompetenta bedömare med ett intresse av att hålla de vetenskapliga fordringarna på lämplig höjd. Tre professorer fick i alla fall bedöma var sin avhandling. Två var entydigt positiva. Den tredje menade att den granskade avhandlingen snarare än en problemutredning var en kartläggning, vars värde dock minskades av att en viss klass av fallbeskrivningar saknades. Granskaren ställde sig tveksam till författarens förklaring »'att manuskriptet på något oförklarligt sätt förlorats'«.

I konsistoriet kom sedan en principiell välvillighet till uttryck, som i ett yttrande av astronomiprofessorn Carl Charlier:

Rätten att anordna doktorsdisputationer med åtföljande rättighet att utnämna doktorer är ej blott en prydnad för en läroanstalt, ägnad att höja dess och dess lärjungars anseende utåt, utan även, och framför allt, ett kraftigt incitament för den vetenskapliga verksamheten vid läro-anstalten. Jag anser därför, principiellt sett, att veterinärinstitutet förr eller senare bör tilldelas den rättighet, om vilken den nu ansöker, och är övertygad om att detta skall lända till institutets och vårt lands bästa.

Men han och andra fann frågan för tidigt väckt, inte minst med tanke på att tre av de sju professurerna i den nya organisationen var obesatta.

Implikationerna av att skapa ett prejudikat – för fler läroanstalter än Veterinärhögskolan – gjorde det rimligast att avvakta. Man röstade för avslag.

Universitetsyttrandena fanns som en bakgrund när frågan togs upp i Karolinska institutet. Vid kollegienämndens förberedande behandling kom långa inlägg. Rektor yrkade avslag eftersom denna principfråga inte borde avgöras dispensvägen. En annan skeptiker menade att avhandlingarna inte sade mycket om forskningen vid Veterinärhögskolan eftersom bara en av dem utarbetats där. Andra ansåg att det var rimligt, åtminstone på sikt, att tänka sig en framtid med exempelvis veterinärie, dentarie och industrie doktorer: »Vetenskapens utveckling är ej en gång för alla bunden till fyra fakulteter, de lärde doktorer ej för alltid begränsade till teologiens, juridikens, medicinens och filosofiens arbetsområden. De nya fakulteterna och deras doktorsvärdigheter komma att stå jämt så högt som resp. läroverk förstå att uppbära dem.»

Anatomiprofessorn Erik Müller var en stridbar medlem av kollegienämnden. Han satt även i Veterinärhögskolans styrelse och utvecklade med kraft det historiska perspektivet – vilket enligt honom relativiserade den dagssituation fakulteterna var så stolta över – till ett argument för veterinärernas sak. »Under universitetens historiska utveckling har en särskild metod för uppammandet av den vetenskapliga skickligheten så småningom bildats, nämligen utgivandet av vetenskapliga avhandlingar och dessas bedömande av vederbörande fakultet antingen enskilt eller i samband med offentligt försvar.« I och med beslutet att omorganisera Veterinärhögskolan måste den kunna »utbilda vetenskapligt skolade lärare«. Införandet av disputationsrätten var en nödvändig konsekvens av de nya stadgarna. »Erhåller däremot högskolan icke av staten tillstånd att utöva den metod, som behöves för den vetenskapliga skicklighetens uppammande, så är den dömd till stillastående och sterilitet.« Müller reserverade sig mot kollegienämndes beslut att gå på rektors avslagslinje.⁸¹

När KI:s lärarkollegium sedan behandlade ärendet godtog majoriteten nämndens förslag. Det fanns dock en stor minoritetsopinion som ansåg att man borde bifalla veterinärernas önskan.

81. Müller ansågs agera hårdfört även inom KI:s lärarkollegium, jfr Jülich, *Skuggor av sanning*, 294.

UNIVERSITETSKANSLERN FÖRKLARADE 1916 att Veterinärhögskolan framdeles borde få den rätt man ansökte om, inte minst med tanke på de institutioner man utrustats med, även om detta skulle ge upphov till svårlösta följdfrågor. Men för dagen var organisationen inte riktigt på plats, med flera vakanta professurer. Kansler ansåg det olämpligt att dispensvägen avgöra principfrågan. Jordbruksdepartementet hanterade ärendet, men genom att remittera det till universitetskanslern blev frågan mer akademisk än agrar.

Efter detta avvaktade Kungl. Maj:t med beslut. Högskolan återkom dock till ämnet i sin anslagsframställning året efter. Styrelsen förklarade att vid lärarrekryteringar hade aspiranter inte saknat begåvning och flit, men väl sådan vetenskaplig träning universiteten sört för. Deras rätt att utdela doktorsgraden lockade »en skara unga män att efter avslutade fackstudier under erfarna lärares ledning under några år underkasta sig en grundläggande skolning i metoderna för vetenskaplig forskning och en träning i självständigt vetenskapligt arbete«. Vissa kunde genom docentstipendier fortsätta sin vetenskapliga utbildning. Högskolan behövde likartat stöd och anhöll därför om medel till tre assistentbefattningar, så att nyutbildade veterinärer med vetenskaplig håg inte omedelbart tvingades ut i praktiken.⁸²

Endast genom ett bifall till styrelsens i annat sammanhang gjorda framställning om rätt för högskolan att utdela veterinär doktorsgrad och genom inrättandet vid högskolan av ett antal extra ordinarie lärarbefattningar, tillräckligt för att vid det vetenskapliga arbetet binda en stam av yngre vetenskapliga krafter, som få tillfälle att under den tid de innehava nämnda befattningar fullkomna sin vetenskapliga utbildning, kunna enligt styrelsens uppfattning garantier vinnas för en god rekrytering av högskolans ordinarie lärarkrafter och för utvecklingen vid högskolan av en vetenskaplig skola i detta ords bästa betydelse.

Man fick sina assistenter, men doktorsfrågan förblev vilande hos Kungl. Maj:t.

MELLAN HUMAN- OCH VETERINÄRMEDICINEN fanns som vi sett spänningar. För Veterinärhögskolan fungerade vetenskapligheten på ett

82. RD 1918: proposition nr 1:9, 367.

verbalt plan som ett redskap, ett svärd att svinga i kampen om olika resurser. Men det var tveeggat och svårhanterligt. Å ena sidan hade de etablerade akademikerna gärna synpunkter på den medicinska vetenskap veterinärerna åkallade men inte själva rådde över. Å andra sidan kunde lantbrukarna, för vilkas skull vetenskapen skulle odlas, tycka att inriktningen blev väl akademisk, en synpunkt som lätt fångades upp av näringens företrädare i riksdagen. Politikerna bestämde över de ekonomiska resurser som stod i komplex relation till de akademiska resurserna. Veterinärerna förde en kamp med men också mot den medicinska vetenskap andra bestämde över.

Kontroverser som vi följt på denna domän hade en grund i dragkampen om professionell jurisdiktion, med implikationer för självbestämmandet. Vem besatt kompetensen att bedöma hybriden veterinärmedicinsk vetenskap – veterinären eller medicinare? För veterinärerna gällde det i förlängningen kontrollen över den formella kunskapsbasen, en avgörande tillgång för varje profession. Om kontroll började utövas av yttre krafter, säg medicinare eller jordbrukspolitiker, vore professionens integritet och relativa autonomi hotad. Under striden *om* ord – vad är *veterinär*, *medicinsk*, *veterinärmedicinsk* vetenskap? – låg en strid *med* ord. Denna gränsdragningsproblematik hade paralleller på andra domäner, som i förra kapitlets kamp om hybriden teknisk-vetenskaplig forskning.

Spänningen mellan olika perspektiv visade sig till exempel 1920, då veterinären Erik Agduhr ansökte om rätt att få disputerat på dispens. Han var tillförordnad professor i anatomi vid Veterinärhögskolan och hade bedrivit studier även vid KI och i Uppsala. Agduhr var en av de tre veterinärer som var på tapeten då Veterinärhögskolan 1915 anhöll om disputationrätt, och fick då beröm av läkarna för sin undersökning. Högskolan ställde sig bakom hans ansökan.⁸³

Ärendet remitterades till Karolinska institutet. Anatomiprofessorn Erik Müller var fortfarande positiv, i princip, men hade fått en ny syn efter det att han 1915 agerat *för* anhållan om veterinär doktorsgrad. Majoriteten i Veterinärhögskolans lärarkollegium hade nämligen hanterat tillsättningen av professuren i patologisk anatomi på ett sätt som visat »att det finnes i uppfattningen av vetenskaplig skicklighet en oöverbryggbär klyfta mellan medicinens och veterinärmedicinens målsmän här i landet«. Den duktige forskaren Agduhr borde få disputerat – som ju

83. Materialet finns samlat i RAiS Jordbruksdepartementet, konseljakt 6/8 1920 nr 1.

vetenskapligt arbetande tandläkare fick – men inte vid högskolan utan som tandläkarna vid KI. Även den nye professorn i patologisk anatomi, Folke Henschen, menade att Agduhr finge disputera vid KI om han skulle disputera, eftersom Veterinärhögskolans kollegium inte kunde förutsättas vara vetenskapligt kritiskt.

KI:s kollegium gick på denna linje. En reservant menade dock att eventuella brister i den vetenskapliga andan inte var skäl för att hindra åtgärder som syftade till att höja denna anda. »Snarare tvärtom.«

TILLSÄTTNINGEN AV PROFESSUREN i »patologisk anatomi (och bakteriologi)« vid Veterinärhögskolan var det exempel Müller och Henschen hänvisade till. Det belyser hur gränsen mellan humant och veterinärt kunde betraktas från två håll. Man kunde se olika saker: en oöverbryggbar klyfta – eller en flyende marginal som gick att kliva över, kanske för lätt för somliga. Det parentetiska tillägget i tjänsten kom sig av att riksdagen hade bestämt, då man fastställde staten för den nya högskolan, att professorn i patologisk anatomi skulle vara kompetent att upprätthålla undervisningen i bakteriologi, för den händelse Veterinärbakteriologiska anstaltens laborator framöver inte skulle sköta den.⁸⁴

När tjänsten i slutet av 1914 ledigförklarades upprätthöll veterinären Sven Wall den på förordnande. Han blev sedan förordad av en dansk sakkunnig, veterinär och internationellt berömd patologiprofessor, som även fann att ytterligare två veterinärer som sökt tjänsten var kompetenta. Två andra sakkunniga var svenska läkare, patologiprofessorer vid Uppsala universitet respektive KI. En deklarerade att han skulle granska de sökandes arbeten från »mera allmänna vetenskapliga synpunkter« eftersom han saknade erfarenhet inom »det speciellt veterinära området«. Båda läkarna fann alla tre veterinärerna inkompetenta.⁸⁵

Wall menade 1916 i en försvarsskrift att det för en veterinärbefattning var orimligt att misstro en namnkunnig veterinärprofessors bedömning – kollegiet behövde inte godta medicinarnas slutsatser. Han förklarade

84. RD 1914 A: Jordbruksutskottet utlåtande nr 32. Jag har behandlat detta upplysande exempel i detalj i »Alltför mänskligt«, i Karl Bruno & Per Lundin (red.), *Önskad och ifrågasatt* (Lund, 2020).

85. Materialet finns samlat i RAiS Jordbruksdepartementet, konseljakt 26/1 1917 nr 21, men är mer lättillgängligt i Sven Wall (red.), *Handlingar rörande tillsättandet av den år 1914 den 7 december ledigförklarade professuren i patologisk anatomi (och bakteriologi) vid Kungl. Veterinärhögskolan* (Stockholm, 1917) (citatet: 3).

att de troligen tänkte sig en alternativ kandidat, KI-laboratorn Folke Henschen. Om de läkarsakkunniga fick ett förtroendevotum nu, blev det nog ogörligt att i ett senare skede värja sig mot denne läkare.⁸⁶

Det kan då befaras, att de svenska veterinärernas håg och intresse för vetenskapliga studier avtager, då de få platser i riket, varmed veterinära vetenskapsmän kunna belönas, givas till läkare med förbigående av förtjänta veterinära vetenskapsidkare, villas arbeten av de humanmedicinska sakkunniga, som det synes planmässigt och till förmån för konkurrerande läkare, underskattas. Veterinärhögskolan blir då en veterinärhögskola till namnet, men icke till gagnet.

Ärendet genererade en mängd inlagor – frågorna engagerade kollegiet, styrelsen, Veterinärläkareföreningen. Mot viljan att värna veterinärmedicinens särart stod önskan att hävda dess likhet med den medicinska vetenskapen. Hanteringen av professorsutnämningar påverkade möjligheterna att uppfattas som likvärdig med universiteten, en akademisk trovärdighet som i sin tur påverkade möjligheterna att erhålla den disputationens rätt man begärde. Samtidigt kunde en alltför långtgående akademisering fjärma högskolan från veterinärkåren och avnämarna av dess tjänster. I detta sammansatta spørsmål fanns inga enkla svar. Uppfattningarna gick isär i veterinärleden.

Det var vanskligt, summerade styrelsen, att rekrytera fullt kvalificerade krafter till en läroanstalt som var ensam på sitt område samtidigt som den skulle »övergå från fackskolans till högskolans stadium«. Man kom fram till att ingen av de sökande för tillfället var fullt kompetent.⁸⁷

Professuren upprätthölls sedan av läkaren Henschen, som till en berömd patologiprofessor och ensam om att anmäla intresse för vikariatet. När tjänsten 1917 utlystes på nytt sökte han och samma tre veterinärer som förra gången. Det blev svårt att rekrytera sakkunniga. Efter olika turer blev de fyra: veterinären och en av läkarna från förra gången, kompletterade med ytterligare en av vart slag. De veterinärsakkunniga fann

86. Sven Wall, *Försvarsskrift med anledning av professor U. Quensels och professor C. Sundbergs sakkunnigeutlåtanden om t.f. professor Walls skicklighet till det av Wall sökta professorsämbetet i patologisk anatomi (och bakteriologi) vid Veterinärhögskolan* (Stockholm, 1916), 49.

87. Wall (red.), *Handlingar*, 167.

sedan i princip Henschen inkompetent för den aktuella lärartjänsten, medan de läkarsakkunniga i praktiken fann veterinärerna vetenskapligt inkompetenta. Frontbildningen var tydlig.⁸⁸

Lärarkollegiet bedömde sedan att alla sökande var kompetenta, om än med stor tvekan huruvida Henschen verkligen var det i *veterinär* patologisk anatomi. Man förordade en av veterinärerna.

Åter kom en skur av besvärsskrivelser. I befordringsparagrafens formuleringar ställdes »graden av ådagalagd vetenskaplig skicklighet« mot »i de ämnen, som lärarebefattningen omfattar«. Till styrelsen inkom ledamoten Erik Müller med en tjugosidig, retoriskt kraftfull inlaga. Han brukade synnerligen flitigt adjektivbestämningen *vetenskaplig*. Den kontrasterades så skarpt mot *veterinär* att denna bestämning fick ett drag av icke-vetenskaplig. Müller kom fram till att Henschens vetenskapliga skicklighet var så överlägsen att det vore stadgevidrigt att inte förorda honom. Det blev också till slut vad styrelsen gjorde 1920. Men innan Kungl. Maj:t hunnit fatta beslut återtog Henschen sin ansökan. Han hade utnämnts till professor i patologisk anatomi vid KI.

Väl där menade han, som vi sett, att Erik Agduhr finge disputerat vid KI om han skulle disputerat. Agduhr fick sin dispens och disputerade 1920. Två år senare kallades han till professuren i anatomi vid Veterinärhögskolan – två år efter det promoverades han till hedersdoktor vid KI, och efter ytterligare två år kallades han till anatomiprofessuren i Uppsala. Gränser kan överskridas i två riktningar.⁸⁹

Samtidigt med Agduhr disputerade Veterinärhögskolans laborator i kemi, apotekare och kemist, vid Stockholms högskola. I slutet av 1920-talet disputerade en veterinär vid Lunds universitet och sökte sedan professuren i husdjurens utfordring och skötsel vid den nybildade Lantbrukshögskolan, men den gick till en agronom som varit verksam vid Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet. Mellan 1930 och 1934 disputerade så ytterligare fem veterinärer på dispens vid KI. Fyra av dem tillhörde kategorin yngre lärare vid Veterinärhögskolan och blev mer eller mindre omgående professorer.⁹⁰

Alla dessa doktorsdisputationer skapade så att säga ett vetenskapligt

88. Materialet från den fortsatta historien finns i RAI S Jordbruksdepartementet, konseljakter 21/1 1917 nr 22 och 30/4 1920 nr 18. Jfr Folke Henschen, *Min långa väg till Salamanca* (Stockholm, 1957), 117–122.

89. RAI S Jordbruksdepartementet, konseljakt 6/8 1920 nr 1. Gösta Häggqvist, »Erik Agduhr«, *Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens årsbok* (1944).

90. Schmiterlöv, »Om promotioner«, och *Svensk biografisk veterinärmatrikel*.

innehåll till en institutionell form som inte fanns. Vi noterar också att gränserna mellan olika läroanstalter och professioner inom det högre utbildningssystemet inte var absoluta och oöverbryggbara, utan att det tvärtom på marginalerna gick att röra sig mellan olika kunskapsdomäner.

Disputationsrätten än en gång

Veterinärhögskolan återkallade i slutet av 1932 sin hos Kungl. Maj:t »vilande» anhållan från 1915. Utvecklingen sades ha gjort den inaktuell. Våren 1934 inkom man så med en ny anhållan om disputations- och promotionsrätt.⁹¹

Lärarkollegiet framhöll att frågan inte gällde en formalitet, utan att den var av »vital betydelse för veterinärhögskolans framtida utveckling som vetenskaplig utbildnings- och forskningsanstalt». I sin motivering hänvisade man till argumentationen i 1910 års förslag till nya stadgar, som även hade legat till grund för 1915 års anhållan. Dessutom erinrade kollegiet om att man redan i 1899 års stadgeförslag framlagt förslag om disputationsprov. Vidare refererades de invändningar som tidigare fått de akademiska myndigheterna att avstyrka, trots en uttalad välvilja i princip.

Framför allt behandlade kollegiet dessa betänkligheter i ljuset av utvecklingen efter behandlingen av 1915 års anhållan. Då var högskolans organisation nog inte riktigt på plats. Likväl hade de äldre lärarna, trots att många av dem »själva ej fått sin utbildning i en vetenskaplig miljö i egentlig mening», lyckats skapa förhållanden som »stimulerade yngre krafter till vetenskapligt arbete och underlättade deras utbildande till vetenskapliga forskare». År 1934 hade alla professurer fått eller höll på att få ordinarie innehavare, tillsatta enligt 1914 års universitetslika stadgar och som regel med universitetslärare bland de sakkunniga. Farhågorna rörande doktorsvärdighetens anseende sades innebära ett tungt ansvar. Kollegiet var redo att axla detta. Det låg i dess eget intresse att statusen på den doktorsgrad man begärde inte sjönk.

Om de avhandlingar man 1915 sökte dispens för inte alla riktigt hållit måttet, så hade sedan dess ett flertal veterinära avhandlingar blivit godkända på andra håll. De kunde bli än fler, även om kårens litenhet

91. Materialet till den följande framställningen finns samlat i RAiS Jordbruksdepartementet, konseljakt 1/3 1935 nr 13.

satte gränser, konstaterade lärarkollegiet i en rekapitulering av huvudlinjer i den argumentering som förts sedan 1800-talet.

Erhåller veterinärhögskolan egen disputation- och promotionsrätt, kommer säkert utsikten att kunna förvärva doktorsgrad och att få disputationen betraktad som en avsevärd merit vid sökande av tjänst vid eller utanför högskolan att locka vida fler yngre veterinärer att ägna sig åt allvarligt vetenskapligt arbete, än vad hittills varit fallet; och att detta blir till stort gagn ej blott för veterinärhögskolan genom ökad vetenskaplig produktion därifrån och genom ökade möjligheter att förvärva vetenskapligt skolade lärarkrafter, utan för hela landet, torde icke behöva utförligare påpekas.

För att garantera halten på den vetenskapliga granskningen hade man i stadgeförslaget skrivit in en anmodan om att adjungera extern sakkun-
nig till kollegiet vid disputationer. I motiveringen av detaljerna förklarade man att förslaget i övrigt knöt an till motsvarigheten vid KI, inte KTH, »den enda svenska fackhögskola» som fått egen disputationrätt – att KI inte sågs som en fackhögskola säger något om bilden av denna institution. Kollegiet ville ge den som förvärvat veterinär doktorsgrad titeln veterinärmedicine doktor.

Styrelsen konstaterade att saken gällde ett gammalt önskemål om erkännande av Veterinärhögskolans jämbördighet med universiteten och KI. Man förstod de akademiska myndigheternas tidigare »ohåga att tillstyrka en rätt, som av ålder endast tillkommit dem«, men förklarade att dagens situation var helt annorlunda. Högskolan meddelade en undervisning som gjorde dess adepter kapabla till framgångsrik forskning. Samtidigt erbjöd den »möjligheter till en sådan verksamhets bedrivande både med avseende på materiel, vetenskaplig utrustning och erforderlig handledning«. Den enda skandinaviska systerinstitutionen, Veterinær- og landbohøjskolen i Köpenhamn, hade under året fått egen disputationrätt. Styrelsen tillstyrkte livligt kollegiets framställning.

DE AKADEMISKA MYNDIGHETERNA fick veterinärernas anhållan på remiss. KI tillstyrkte utan kommentarer. Lunds universitet tillstyrkte likaså, men i medicinska fakulteten hade en professor menat att man inte behövde följa universitetsbestämmelserna i så nitisk detalj. Till exempel skapade deras korta granskningstid problem som Veterinärhögskolan borde få slippa.

I Uppsala fann medicinska fakulteten att undervisningen, utrustningen och professorskompetensen numera var tillfredsställande. Man vände sig inte heller mot förslaget om disputationsrätt, men väl mot den tänkta doktorstiteln, som inte tog »nödig hänsyn till önskemålet, att språkliga nybildningar formas så, att de utan svårighet kunna uttalas«. Då *veterinärmedicine* var en sådan otymplighet skulle skillnaden gentemot *medicine* uppluckras i talspråket. Det vore olyckligt om gränsen suddades ut. »Till undvikande härav föreslår fakulteten, att den formella doktorstiteln för veterinärer fastslås till *scientiae veterinariae doctor* eller *veterinariae doctor*.«

Veterinärhögskolans lärarkollegium fick yttra sig över yttrandena. Att förlänga spikningstiden var inget problem, men man önskade inte ändra titeln på den nya doktorn. Bestämningen *veterinärmedicine* knöt an till språkbruket i andra europeiska länder samtidigt som den var bildad enligt svensk praxis på området. Den kunde kanske anses tung, men alternativet *scientiae veterinariae doctor* var knappast lättare att uttala – och svårbegripligt för allmänheten. *Veterinariae doctor* vore i så fall bättre, men nog inte språkligt korrekt. Kollegiet kunde inte dela de farhågor medicinska fakulteten gett uttryck för. Till vardags titulerades de flesta doktorer nog bara *doktor*. I officiella sammanhang och i skriftspråk var det långsökt att tänka sig de faror med förväxlingar som fakulteten målade upp.

Universitetskansler var tidigare Uppsalaprofessorn Ernst Trygger. Även han ville ge Veterinärhögskolan rätt att utdela doktorsgrad. Men han fann kollegiets förslag om titel olämpligt och avgjort sämre än Uppsalamedicinarnas *veterinariae doctor*. Kansler förordade det alternativet då han från en latinprofessor inhämtat att det var fullt rimligt språkligt sett.

Aningen matt vände sig kanslirådet vid Jordbruksdepartementet till Veterinärhögskolans rektor. Denne samlade upplysningar och sammanställde en promemoria. Rektor förklarade att veterinärerna vände sig mot *veterinariae doctor* även om deras språkliga argument skulle ha fallit. Den titeln skulle i allmänhetens mun snabbt bli till *veterinärdoktor* – vilket vore lika absurt som att kalla en *medicine* doktor för *läkar-doktor*. Vidare skulle uttrycket ligga nära August Strindbergs skällsord »veterinärfilosofi«, som ofta användes i sammanhang som inte alls hade med veterinärer att göra men som ändå kunde innebära otrevligheter för kåren. För att undvika allt sådant stod man fast vid *veterinärmedicine doktor*, vilket var den redan etablerade försvenskningen av den titel som

var vanligast i andra länder. Från Lund och Karolinska institutet hade inte heller kommit några invändningar mot denna önskan.

När jordbruksminister Per Edvin Sköld första mars 1935 föredrog ärendet i konselj var det veterinärmedicine doktor som gällde.⁹²

MED SIN SPRÅKLIGA VÄNDNING belyser avslutningen på vår historia, kanske lite tragikomiskt, vilken betydelse orden hade, hur mycket som för olika aktörer kunde stå på spel i några ordval. Men när formuleringarna till slut tog plats i *Svensk författningssamling* satte de en ny institutionell verklighet på plats. En annan historia kunde ta sin början.

Att vägen till denna slut- och startpunkt var fylld av turer och vändningar är lättare att konstatera än att säga hur lång vägen var. Utifrån mitt institutionsformalistiska perspektiv går det att utpeka en tämligen tydlig slutpunkt, men som i andra historier är det svårare att fastställa den precisa startpunkten för en sammansatt process.

Denna historia kan ta sin utgångspunkt i 1824 års reglemente, med dess påbud om att sökande till lärartjänster inför Sundhetskollegium skulle försvara »Theser« eller en »Afhandling«. En annan möjlighet är att börja med lärarnas förslag 1859 om att inrätta en »Veterinär-Doctors grad«, ytterligare en är lärarkollegiets önskan 1897 och 1899 om att införa disputationssprov. Man kan också mena att processen började på riktigt när den fick fäste utanför läroanstaltens väggar, och då ta fasta på Veterinärläkareföreningens diskussioner av frågan 1879 och 1898. Det går även att fokusera på möjligheterna till forskningsverksamheter och då peka på inrättandet 1908 av Veterinärbakteriologiska anstalten, en marginalinstitution med forskning på agendan. De reella institutionella förutsättningarna betonas än mer om man menar att processen verkligen tog fart med Veterinärinstitutets nybyggen, beslutade 1906 och invigda 1912, som utrustades med tidsenliga laboratorier och utökade lärarkrafter. Det går även att säga att den faktiska kampen tog sin början med det stadgeförslag i vilket lärarkollegiet 1910 formellt artikulerade en önskan om disputations- och promotionsrätt. Tar man som startpunkt den specifika anhållan om en veterinär doktorsgrad 1915, efter fastställandet av stadgar för den reformerade institutionen, blir vägen till slutpunkten 1935 inte så lång.

Denna sammanfattande genomgång påminner om att det finns skill-

92. RAiS Jordbruksdepartementet, statsrådsprotokoll 1/3 1935 nr 13; *SFS* (1935), nr 54.

nader mellan i vårt sammanhang centrala uttryck, såsom avhandling, disputationsprov, disputationsrätt, promotionsrätt, doktorsgrad. Samtidigt är uttrycken sammanflätade på ett rätt särpräglat språkfält. Ju mer man betonar sådant som förenar snarare än skiljer åt, desto större likhet – och ju fler likheter, desto större kontinuitet och desto längre historia. Men var avhandling 1824 och doktorsgrad 1859 detsamma som avhandling och doktorsgrad 1935 – och liknar dagens avhandlingar och doktorer 1935 års?

Start- och slutpunkter utgör en avgränsande inramning som påverkar den bild historieskrivningen tecknar. Men det är aldrig självskrivet var man ska sätta punkt.